

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
КІЛЬКІСТЬ І ЧАСТКА НОСІВ УГОРСЬКОЇ МОВИ НА
ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТТЯ ЗА ОСТАННІ ПІВТОРА
СТОЛІТТЯ
(1890-2023 РР.)

_____ **Берегсасі Фабіян Богларка Золтанівна** _____

Студентка IV-го курсу

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»

Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література
угорська)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 96 / 02.10. 2023.

Науковий керівник:

Черничко Степан Степанович,

доктор наук, професор

Завідувач кафедри

Берегсасі Аніко

Ференцівна,

зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра філології

**КІЛЬКІСТЬ І ЧАСТКА НОСІВ УГОРСЬКОЇ МОВИ НА
ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТТЯ ЗА ОСТАННІ ПІВТОРА
СТОЛІТТЯ
(1890-2023 РР)**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV -го курсу

Берегасі Фабіян Богларка Золтанівна

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»

Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література
угорська)»

Науковий керівник: **Черничко Степан Степанович,**
доктор наук, професор

Рецензент: **Газдаг Вільмош Вільмошович,**
доктор філософії, доцент

Берегове
2024

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**A MAGYAR NYELV HORDOZÓINAK SZÁMA ÉS ARÁNYA A MAI
KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN AZ ELMÚLT MÁSFÉL
ÉVSZÁZADBAN
(1890-2023)**

Magiszteri dolgozat

Készítette: Beregszászi-Fábián Boglárka

BA IV. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dr. Csernicskó István,
a tudományok doktora, professzor

Recenzens: Dr. Gazdag Vilmos,
PhD, docens

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	6
1.1. A dolgozat tárgya és célja, a téma relevanciája	6
1.2. Az elemzés módszerei	7
1.3. Kárpátalja mint önálló közigazgatási egység	10
2. A DEMOGRÁFIAI VISZONYOK A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN	15
2.1. A téma legfontosabb szakirodalmának áttekintése	15
2.2. A régió népessége a középkortól a XX. század elejéig.....	17
2.3. Demográfiai viszonyok a XX. század első felében	19
2.4. A vidék népessége a XX. század második felében.....	22
3. KÁRPÁTALJA DEMOGRÁFIAI VISZONYAI A FÜGGETLEN	
UKRAJNÁBAN	26
3.1. Ukrajna demográfiai jellemzői: rövid kitekintés.....	26
3.2. A 2001. évi népszámlálás adatai és az utána következő időszak	30
3.3. A 2022. február 24-én kitört háború hatásai és várható következményei:	
trendek és előrejelzések.....	36
4. A NEMZETISÉGI ÉS NYELVI VISZONYOK ALAKULÁSA A MAI	
KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN A 19. SZÁZAD VÉGÉTŐL MÁIG	42
5. ÖSSZEFOGLALÁS	55
IRODALOMJEGYZÉK	59
PE3IOME	66
ÁBRÁK JEGYZÉKE	67
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	69
MELLÉKLETEK.....	70

ЗМІСТ

1. ВСТУП	6
1.1. Тема і мета роботи, актуальність теми.....	6
1.2. Методи аналізу	7
1.3. Закарпаття як територіальна одиниця	10
2. ДЕМОГРАФІЧНІ УМОВИ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТТЯ. 15	
2.1. Огляд найважливішої літератури по темі	15
2.2. Населення регіону від середньовіччя до кінця 19 століття	17
2.3. Демографія населення у першій половині 20 століття.....	19
2.4. Населення області у другій половині 20 століття.....	22
3. ДЕМОГРАФІЯ ЗАКАРПАТТЯ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	26
3.1. Демографічна характеристика України: короткий огляд	26
3.2. Всеукраїнський перепис населення 2001 року та наступний період	30
3.3. Наслідки війни: населення Закарпаття після 24 лютого 2022 року: що очікувати далі?	36
4. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТТЯ ВІД КІНЦЯ 19 СТОЛІТТЯ ДО НАШИХ ДНІВ.....	42
5. ВИСНОВКИ	55
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	59
РЕЗЮМЕ	66
ПЕРЕЛІК ФІГУР	67
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ.....	69
ДОДАТКИ.....	70

1. BEVEZETÉS

1.1. A dolgozat tárgya és célja, a téma relevanciája

A kárpátaljai magyar közösség nyelvi- és nyelvkörnyezeti helyzete az 1990-es évek közepétől képezi a vizsgálat tárgyát a régióval foglalkozó kutatók körében. A nyelvkörnyezeti helyzet felvázolásában már az első ilyen témájú munkában, 1998-ban, Csernicskó István monográfiájában (Csernicskó 1998) szerepet kapott a demográfiai faktor bemutatása. Annak ismerete, hogy a magyar nyelv beszélő Kárpátalján “hányan vannak”, milyen irányú a demográfiai folyamatok dinamikája, elengedhetetlen a közösség nyelvpolitikai, oktatáspolitikai, gazdaságpolitikai stb. céljainak tervezésében.

A gazdaságpolitikai tervezés, a gazdasági stratégiák egyik lényeges szempontja a demográfiai háttér feltérképezése. A népességi adatok megfelelő elemzése, áttekintése nélkül nem lehet érdemi gazdasági előrejelzéseket készíteni, és lehetetlen átfogó gazdaságfejlesztési koncepciókat kidolgozni. A gazdaságban ugyanis a demográfiai háttér több szempontból is meghatározó. Például a munkaerő-piaci adatok ismerete mindenképpen szükséges a gazdaságfejlesztéshez (tudnunk kell, megvan-e a megfelelő számú potenciális munkavállaló egy konkrét beruházáshoz), másrészt az sem mindegy, megvan-e a megfelelő piaca, kereslete egy-egy új termék bevezetésének. Amikor tehát dolgozatom tárgyául a kárpátaljai demográfiai folyamatok feltérképezését és bemutatását választottam, akkor olyan téma feldolgozását tűztem ki célul, amely nem csupán a szociológia vagy a népességföldrajz számára érdekes, hanem gazdaságtörténeti vagy gazdaságfejlesztési aspektusból is releváns.

A munkám célja, hogy történeti dimenziókban mutassa be a ma Kárpátaljaként ismert földrajzi és közigazgatási régió demográfiai folyamatait, különös tekintettel a népességszámának alakulására, valamint a vidék etnikai arculatának alakulására. Magam is Kárpátalján élek, és fontosnak tartom, hogy ismerjem tágabb szocializációs közegem, szülőföldem múltját és jelenét. A népszámlálási adatok statisztikái, számai mögött hús- vér emberek rejtőznek, akiknek életét meghatározzák azok a társadalmi, politikai és gazdasági folyamatok, amelyek közepette mindennapjaik telnek. Európának azon a részén, ahol a történelem fordulatai oly sokszor rajzolták át az államhatárokat, és oly gyakran készítették az embereket menekülésre, másokat pedig épp a régióba költözésre bátorítottak, a népességszám alakulásának, az etnikai és nyelvi viszonyok átrendeződésének történeti szempontú nyomon követése mindenképpen érdekes.

Ukrajnában 2022. február 24. óta háború folyik. A dolgozat írása idején Kárpátalján

harci cselekmények nem történtek ugyan, de a háború mégis alapjaiban forgatta fel az itt, a közvetlen frontvonalától több száz kilométerre élő emberek életét is. Sokan elmenekültek szülőföldjükről, hogy elkerüljék a háború várható borzalmait vagy éppen a besorozást az ukrán fegyveres erők kötelékébe, és ezzel a háborúban való közvetlen részvételt. Mások követték a már külföldön élő családtagjaikat egy békésebbnek, biztonságosabbnak remélt országba, reménykedve abban, hogy hamarosan véget ér a borzalom, és hazatérhetnek házaikba, lakásaikba, szeretteikhez. Sokan vannak azok is, itthon maradtak, és bevonultak a hadseregbe, és harcolnak a frontvonalban, vagy pedig a hátszágban teljesítenek szolgálatot. A bevonultak közül sokan – gazdasági szempontból az aktív korosztályhoz tartozó fiatal férfiak – elestek vagy súlyosan, maradandóan megsebesültek.

A Kárpátaljáról kifelé irányuló népmozgás mellett ellentétes folyamatoknak is szemtanúi lehetünk a háború kitörése óta. Ahogyan a kárpátaljaiak közül sokan nyugati irányba távoztak, úgy az Ukrajna belső területein élők közül is sokan indultak el nyugat felé. Közülük rengetegen csupán átvonultak a régión, és tovább álltak, valamely európai országban remélve menedéket, megélhetést. Sokan azonban itt maradtak Kárpátalján, és itt találtak ideiglenes vagy végleges lakóhelyet maguknak. Számos ukrain vállalat, vállalkozás, de még néhány egyetem is úgynevezett relokációs eljárás keretében felpakolta például a korábban kelet- vagy dél-ukrainai Harkivban, Zaporizzjében működő cégét, és a biztonságosnak számító, az Európai Unió négy tagállamával (Lengyelországgal, Szlovákiával, Magyarországgal és Romániával) határos nyugat-ukrainai Kárpátaljára tette át székhelyét, magával hozva nemcsak a mozdítható vagyon egy részét, hanem a munkatársak, alkalmazottak és családtagjaik jelentős részét is. Mindezek a folyamatok meghatározó módon átalakítják a kárpátaljai demográfiai helyzetet, döntő hatással vannak a régióban élő népesség összetételére.

A fentiek alapján úgy vélem, a témaválasztás indokolt, és a téma feldolgozása hozzájárulhat ahhoz, hogy képet kapjunk arról, hogyan alakult a történelmi múlt során és miként változik meg a jelenben Kárpátalja lakossága. Az elemzés még akkor is érdekes lehet, ha az átalakulás még korántsem ért véget, hiszen a háború – sajnos – még mindig tart, a népesség mozgásban van, így végleges következtetéseket nem tudunk még levonni.

1.2. Az elemzés módszerei

Az egy-egy – ilyen vagy olyan szempontok szerint meghatározott – területen élő népesség számával, összetételével, annak váltoásaival kapcsolatos adatok elemzésével és értelmezésével foglalkozó tudomány a demográfia. Maga a *demográfia* szó a görög *démosz* = 'nép', illetve a szintén görög *grafeira* = 'leírás' szavak összetétele (Tolcsvai Nagy, 2007, 275).

A demográfia mint tudomány vizsgálja továbbá a lakosság területi elhelyezkedését és állapotát, ezek változásait és tényezőit, valamint a népesség és a népesedés jelenségeihez fűződő társadalmi-gazdasági kölcsönhatásokat és következményeket, feltárja a népesség megújulásának, a népesedés jelenségeinek törvényszerűségeit is.

A demográfiai elemzések elsődleges és legfontosabb forrásai rendszerint a népszámlálások (latin eredetű idegen szóval: a censzusok; Tolcsvai Nagy, 2007, 167. old.). A népszámlálás egy állam területén élő népesség számának és bizonyos (a cenzust szervezők szerint lényegesnek tartott) szempontok szerinti jellemzőinek, életviszonyainak rendszerint szabályos időközönként megismételt hivatalos összeírása (Pusztai szerk., 2003, 976. old.).

Cenzusokat nagyon régóta szerveznek. Az emberiség történetének egyik leghíresebb és legismertebb népszámlálásáról még a Bibliában is olvashatunk: innen tudjuk meg például, hogy Jézus szülei, Mária és József a Római Birodalomban szervezett népességösszeírás (ami voltaképpen egy korai népszámlálás volt) miatt érkezett Betlehembe. Pieter Brueghel flamand festő 1566-ban készült *A betlehemi népszámlálás* című festménye ennek az eseménynek egy pillanatát ábrázolja. De szóba kerül a népszámlálás már az Ószövetségben is, például a Krónika I. Könyve XXI. részében, ahol arról esik szó, hogy „*A Sátán Izráel ellen támadt, és rávette Dávidot, hogy megszámlálja Izráelt*”.

1. ábra: Pieter Brueghel *A betlehemi népszámlálás* című festménye (1566)

Forrás: <https://hu.painting-planet.com/a-betlehem-nepszamlalasa-peter-brueghel/>

A szakirodalom szerint Európában az első, valóban átfogó, módszertanilag megalapozott, a mai censzusokhoz hasonlóan statisztikai célú népszámlálást az akkor a Svéd Királysághoz tartozó Finnország területén végezték 1749-ben (Molnár, 2018, 13. old.).

A Bibliából idézett példákban is kitűnik, milyen jelentős és meghatározó szerepe van a társadalomszervezés, illetve az államigazgatás szempontjából a népszámlálásnak. Éppen ezért dolgozatom megírása során én is mindenekelőtt a népszámlálások, népességösszeírások adataira támaszkodtam.

A mai Kárpátalja területén, vagy úgy is fogalmazhatunk, hogy azon a területen, melyet ma Kárpátaljaként ismerünk, valódi népszámlálásokat csak a 19. század végétől szerveztek. Ennek ellenére már a 15. század végétől is vannak bizonyos adataink arról, mekkora volt a vidék népessége. A hivatalos, a központi államhatalom által szervezett, módszertani szempontból megalapozott censzusok előtti időszakokból ugyanis fennmaradtak olyan adatok, amelyekből következtethetünk a lakosság számára. Ilyen összeírások lehettek például az adók beszedéséhez segítséget nyújtó listák, vagy éppen a katonai összeírások stb. (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, Kocsis–Tátrai, 2015).

A vizsgált régió területét is érintő első olyan összeírásra, amelyet már akár modern értelemben is népszámlálásnak lehet tekinteni, viszonylag korán, a 18. század végén került sor. A felmérés megtartását Mária Terézia, Magyarország királynője rendelte el 1777-ben. A népességösszeírás megszervezésére és végrehajtására azonban az uralkodónő 1780-ban bekövetkezett halála miatt fiára és utódjára, a magyar történelemben Kalapos Királyként is emlegetett II. Józsefre hárult. A cenzusra végül 1784 és 1787 között került sor (Molnár, 2018, 13. old.), és a demográfiai szakirodalomban éppen ezért gyakran „II. József népszámlálása”-ként emlegetik (lásd pl. Őri, 2002).

Ezután a soron következő népszámlálásra csak 1869-ben (tehát csaknem egy évszázad elteltével) került sor Magyarországon. Ettől fogva aztán már többé-kevésbé rendszeres időközönként sor került az aktuális népességösszeírás megszervezésére és megtartására. Így tehát az évszázadokon át a Magyar Királysághoz tartozó mai Kárpátalja területére is kiterjedő soron következő censzusokra 1881-ben, 1891-ben, 1900-ban és 1910-ben került sor.¹ Mivel a vizsgált terület a huszadik század folyamán több különböző államhoz tartozott (erről lásd pl. Fedinec–Vehes szerk., 2010, Brenzovics szerk., 2021, Levenec és mtsai, 2008 stb.), szervezett itt hivatalos cenzust a Magyar Királyság, majd a Csehszlovák Köztársaság (1921-ben és 1930-ban), ismét a Magyar Királyság (1941-ben),

¹ Lásd *A magyar népszámlálások adatai 1784 és 1990 között* című összesítést. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_nedanepszamlalások/. Letöltés ideje: 2023. október 28.

később a Szovjetunió (1959-ben, 1970-ben és 1989-ben), valamint az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna is (mindaddig egyetlen egyet, 2001-ben).

A dolgozat megírásához alapvetően a népszámlálások publikus adatait használtam fel elsődleges forrásként, továbbá másodlagos adatelemzésként azokat a történettudományi és demográfiai alpműveket vettem figyelembe, amelyek az érintett régióra (is) kiterjedő módon elemzik, értékelik a népességszám alakulását a mai Kárpátalja területén. A munka során igyekeztem nem csupán a magyar nyelvű publikációkat áttekinteni, hanem például az orosz és ukrán, illetve angol nyelvű közleményeket, publikációkat is figyelembe vettem. A dolgozatban külön figyeltem a régió lakosságának etnikai és nyelvi összetételét bemutató adatokra, illetve azok elemzésére.

1.3. Kárpátalja mint önálló közigazgatási egység

Az a közigazgatási egység, amelyet ma Kárpátaljaként ismerünk, bő egy évszázaddal ezelőtt még sem földrajzi, sem pedig közigazgatási egységként nem létezett, de még tájegységként vagy néprajzi övezetként sem tartották számon.

Ez a régió, amelyet kutatásunk tárgyául választottunk, egyszerre több hatalmi centrum befolyási övezetébe tartozott az évszázadok alatt és tartozik máig. Ez a vidék egyike Európa olyan köztes tereinek, mint például Poznan, Szilézia, Czesin, Königsberg stb., amelyeket ide-oda vet a történelem kereke. A nagyhatalmi érdekek mentén létrehozott történeti régiót az éppen aktuális politikai centrum szemszögéből nézve lehet *Kárpátalja* vagy éppen *Kárpátontúl* néven is emlegetni, attól függően, hogy keleti vagy nyugati irányból szemléljük a vidéket. Éppen ebből a több aspektusból, illetve ebből a köztes tér állapotból eredeztethető, hogy a rendszerváltozás utáni magyar nyelvű szakirodalom – nyugati szemszögből közelítve meg a régiót – jellemzően *Kárpátalja*-ként említi ezt a földterületet. A szláv nyelvű szakirodalom (és a szocialista táboron belüli Magyar Népköztársaság idején keletkezett publikációk) keleti irányból tekintenek erre a vidékre, és éppen ezért a *Kárpátontúl* (ukránul *Закарпаття*, oroszul pedig *Закарпатье*) néven nevezik inkább. Az angol nyelvű szakirodalomban is megtaláljuk e kettősséget: egyesek szerzők *Subcarpathia* megnevezéssel illetik a régiót, mások ellenben – igazodva a hivatalos Ukrajna nézőpontjához – inkább a *Transcarpathia* megnevezést részesítik előnyben.

Amint a bevezető részben erről már szó esett, maga a régió a magyar államszervezet kialakulása óta a Magyar Királyság, egyes részei azonban időközönként az Erdélyi Fejedelemség részei voltak egészen az első világháború végéig (Romsics, 2010). A 20. század folyamán azonban ezt a régiót ide-oda vetette a történelmi sors, és több különböző államhoz tartozott. Az 1. táblázatban csupán a legutóbbi másfél évszázad

fordulatait foglaltuk össze. A 19. században ez a vidék az 1867-es kiegyezés után létrejött Osztrák– Magyar Monarchián belül a belügyekben jelentős önállóságot élvező Magyar Királyság szerves része volt. Az első világháborút követően a vidéket a Monarchia romjain frissen létrejött állam, a Csehszlovák Köztársaság kapta meg. Rövid átmeneti periódus után (amikor a mai Kárpátalja körülbelül kétharmadának területén egy Kárpáti Ukrajna nevű ukrán miniállamot kiáltottak ki) a vidék visszatért a Magyar Királysághoz, de ez az időszak csupán a második világháború végéig tartott. Amikor a világháborús front átvonult a régió, ismét egy rövid átmeneti időszak következett, és a szovjet hatóságok egy

Kárpátontúli Ukrajna nevű miniállamot hoztak létre a vizsgált területen, melynek a funkciója azonban csupán annyi volt, hogy áthidalja azt a periódust, ameddig Kárpátalját a Szovjetunióhoz tartozó Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolják. Amikor a hatalmas szovjet birodalom 1991-ben széthullott, a hirtelen független állammá váló Ukrajna megörökölte ezt a régiót, így az máig ennek az államnak a kötelékébe tartozik. A dolgozat 1–4. számú mellékleteiben láthatók azok a térképek, amelyek a mai Kárpátalja területét a fent említett (nagyobb) államalakulatok területén belül ábrázolják.

1. táblázat: A régió politikai-közigazgatási státusa 1867-től napjainkig

Állami hovatartozás	Időszak	A régió megnevezése	A régió hovatartozását befolyásoló nemzetközi szerződések	A régió státusa
Magyar Királyság (az Osztrák– Magyar Monarchián belül)	1867–1918	Nincs saját megnevezése. (Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros vármegye illetve Szatmár és Szabolcs megye néhány községe)	1867. évi szerződés (kiegyezés) az Osztrák– Magyar Monarchia létrejöttéről.	Földrajzi és közigazgatási értelemben nem egységségió; a Monarchián belül társország Magyar Királyság vármegyéi.
(első) Csehszlovák Köztársaság	1919–1938	Podkarpatszka Rusz (Podkarpatská Rus, Подкарпатська Русь), Ruszinszkó	Saint-Germaini szerződés (1919.IX.10.), Trianoni békeszerződés (1920.VI.4.).	Korlátozott jogkörű, csak elméletben létező autonómia.

(második) Cseh-Szlovák Köztársaság	1938– 1939		Első bécsi döntés (1938.XI.2.).	Autonóm terület a föderatív Cseh- Szlovákián belül (az első bécsi döntéssel Magyarországhoz 1938- ban visszacsatolt déli területekre nem terjedt ki).
Kárpáti Ukrajna	1939. III. 14–15.	Kárpáti Ukrajna (Карпатська Україна)	Katonai akció (1939.III.14– 18.).	Magát függetlennek kikiáltó, ám a nemzetközi közvélemény által el nem ismert miniállam.
Magyar Királyság	1939– 1944	Kárpátaljai Kormányzóság	Első bécsi döntés (1938.XI.2.). Katonai akció (1939.III.14– 18.), második bécsi döntés (1940.VIII.30.).	„Ideiglenes” központi igazgatás az autonóm státus megadásáig (a Kárpátaljai Vajdaságnak nevezett ruszin autonómia nem jött létre).
Kárpátontúli Ukrajna	1944. XI. 26.– 1946. I. 22.	Kárpátontúli Ukrajna (Закарпатська Україна)	Nincs ilyenegyezmény.	Átmeneti államalakulat, nemzetközi elismerés nélkül.
Szovjetunió	1946– 1991	Kárpátontúli terület (Закарпатська область)	Szovjet–csehszlovák egyezmény (1945.VI.29.).	Semmilyen önállóságot nem élvező egyszerű közigazgatási egység (megye) az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságon belül.
Ukrajna	1991- től	Kárpátontúli terület (Закарпатська область)	A Szovjetunió megszűnéséről és a Független Államok Közössége megalakulásáról szóló egyezmény (1991.XII.7).	Semmilyen önállóságotnem élvező egyszerű közigazgatási egység (megye) a független Ukrajnán belül.

Forrás: Fedinec–Vehes szerk. (2010), Vehes–Fedinec szerk. (2010), Levenec és mtsaiszerk. (2008), Vehes és mtsai szerk. (2011: 258–265) alapján.

A vidék politikai és közigazgatási határai soha nem követték az etnikai, a nyelvi, a néprajzi, vagy akár a történeti-kulturális határokat, így a köztes tér jelleg, illetve a

perifériajelleg sem szűnt meg. Ez a terület meglehetősen messze esik a mindenkori főváros(ok)tól: Béctől, Budapesttől, Prágától, Moszkvától és Kijevtől is. A régió mai megyeszékhelye, a Kárpátalja nyugati végében található Ungvár város távolsága Béctől kb. 555 km, Budapesttől nagyjából 330 km, Prágától 720 km, Moszkvától 1600 km, Kijevtől pedig 820 km (Csernicskó, 2013, 503–504. old.).

Az 1. táblázatban összefoglalt adatokból az is kiderül, hogy ez a régió nagyon sokáig nem létezett önálló közigazgatási egységként. Első ízben akkor szervezték egyetlen adminisztratív entitásba ezt a régiót, amikor Csehszlovákiához került, Podkarpatszka Rusz néven. Ez a közigazgatási egység azonban nem feleltethető meg egy az egyben a mai Kárpátalja területével, de nagyfokú a területi egybeesés, átfedés. A két világháború közötti Magyar Királyságon belül a Kárpátaljai Kormányzóság nem foglalta magába a mai régió déli, síkvidéki, jelentős részben magyarok lakta sávját, vagyis az a régió valamivel kisebb volt, mint a mai Kárpátalja. A mai formáját és területét akkor kapta Kárpátalja, amikor a második világháború után a Szovjetunió belüli Ukrán SzSzK egyik megyéjévé szervezték (magyarul *Kárpátontúli terület*, oroszul *Закарпатская область*, ukránul pedig *Закарпатська область* néven). A mai Kárpátalja területe egyébként az egykori Magyar Királyság Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéinek jelentős (de nem teljes) részét foglalja magába, de kicsike terület került ide a valamikori Szabolcs, illetve Szatmár vármegyéből is (Molnár, 2018, 23. old.).

2. ábra: Az egykori Magyar Királyság vármegyéinek mai Kárpátaljához tartozó területei

Forrás: Molnár (2018, 23. old.).

Maga a *Kárpátalja* megnevezés írott formában először 1889. október 27-én jelent meg a Munkácson indult *Kárpátalja* címmel kiadott, vasárnaponként megjelenő politikai hetilap hasábjain (Botlik, 2005a, 520. old.).

A témakör szakértői a népszámlálásokat a hatalmi technológia részének tekintik, amelyek nem egyszerűen és objektíven regisztrálják csupán például a népesség számát és mondjuk az etnikai-nyelvi viszonyokat, hanem különböző célokból egyben hatással is vannak a felmért régió identitásviszonyaira (Gal, 1993, Cserniczkó–Molnár, 2015). A mai Kárpátalja területén élő népességről, annak etnikai és nyelvi viszonyairól is részben azért nincsenek évtizedekre visszamenőleg pontos és megbízható adataink, mert azok az államok, amelyekhez ez a vidék tartozott, más-más módszertan és nem azonos célok mentén szervezték meg a népszámlálásokat.

A mai Kárpátalja területén élő lakosság több államfordulatot ért meg, és az egyes államok népszámlálási adatai – az eltérő szemlélet és módszerek következtében – ezért csak bizonyos fenntartásokkal hasonlíthatók össze. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az államfordulatokkal – viszonylag kis mértékben ugyan, de – a Kárpátaljaként ismert régió területe is többször változott. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az egyes államok saját érdekeiknek megfelelően manipulálták a demográfiai adatokat, ezért azok nem mindig tükrözik a valós helyzetet. A fentiekkel magyarázható, hogy a különböző forrásokból származó adatok gyakran ellentmondásosak, például a vidék lakosságának etnikai összetételét tekintve (Cserniczkó, 1998, Cserniczkó–Molnár, 2015).

2. A DEMOGRÁFIAI VISZONYOK A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN

2.1. A téma legfontosabb szakirodalmának áttekintése

A mai Kárpátalja területe az elmúlt másfél évszázad során több különböző államhoz tartozott. Mindegyik állam szervezett népszámlálásokat a régióban. Mivel munkám fő elsődleges forrásai a hivatalos népszámlálási adatok, természetes, hogy a censusok hivatalos és publikus adatait felhasználtam a dolgozat írása során. A Magyarország által szervezett censusok adatai kapcsán felhasználtam az *A magyar népszámlálások adatai 1784 és 1990 között* című internetes gyűjtőportál adatsorait.

Az 1921. évi² és 1930. évi³ csehszlovák népszámlálások adatsorai szintén elérhetők és hozzáférhetők az interneten. A szovjet népszámlálások részletes adatai sokáig titkosítva voltak, ma már azonban szintén elérhetők a világhálón. Az 1959-es⁴, az 1970-es⁵, az 1979-es⁶ és az utolsó, 1989-ben megtartott szovjet census⁷ eredményeiről így viszonylag könnyen tájékozódhatunk. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna mindaddig első és egyetlen népszámlálására a szuverenitás elnyerése után tíz évvel, 2001-ben került sor. Az első években az ukrán hatóságok is követték a korábbi szovjet gyakorlatot, és csak korlátozottan tették elérhetővé a census részletes adatsorait, azonban néhány év elteltével ezek az adatok könnyen elérhetővé és elemezhetővé váltak, amikor Ukrajna Statisztikai Hivatala az interneten is nyilvánosságra hozta.⁸ Az országos népszámlálási adatsorok csak alapadatokként szolgáltak dolgozatom megírásához. Jóval többet használtam azokat az összefoglaló és elemző szakmunkákat, amelyek nem csupán rögzítik, közzé teszik a számadatokat, hanem elemzik és értelmezik is azokat. Ilyen például az *A Kárpát-Pannontérség változó etnikai arculata* című kiadvány (Kocsis–Tátrai, 2015), amelynek a nyomtatott formátum mellett már online változata is elérhető.⁹

Különösen fontosnak bizonyultak munkám során azok a tudományos közlemények,

² První Československé sčítání lidu 1921. <https://www.czso.cz/csu/czso/prvni-ceskoslovenske-scitani-lidu-1921>. Letöltés ideje: 2023. október 28.

³ Československé sčítání lidu 1930. <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1930>. Letöltés ideje: 2023. október 28.

⁴ Всесоюзная перепись населения 1959 года. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_59.php Letöltés ideje: 2023. október 28.

⁵ Всесоюзная перепись населения 1970 года. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_70.php Letöltés ideje: 2023. október 28.

⁶ Всесоюзная перепись населения 1979 года. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_79.php Letöltés ideje: 2023. október 28.

⁷ Всесоюзная перепись населения 1989 года. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php Letöltés ideje: 2023. október 28.

⁸ Всеукраїнський перепис населення 2001 року. <http://www.ukrcensus.gov.ua/> Letöltés ideje: 2023. október 28.

⁹ Lásd itt: <https://www.mtafki.hu/konyvtar/karpat-pannon2015/index.html> Letöltés ideje: 2023. október 28.

amelyek témája részben vagy egészében érinti Kárpátalját, illetve ennek a területnek a népesedési viszonyait. Ezek közül ki kell emelnem például az *Ethnic Geograpy of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin* című angol nyelvű kiadványt (Kocsis–Kocsis- Hodosi, 1998), vagy éppen a *Perifériáról perifériára: Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig* című kötetet (Molnár, 2018), illetőleg az olyan összefoglaló jellegű történettudományi vagy földrajztudományi szakpublikációkat, amelyeknek nem elsődleges témája ugyan Kárpátalja demográfiai folyamatainak elemzése, ám az átfogó témaválasztásból adódóan e kérdéskört is alaposan tárgyalják (lásd például: Fedinec–Vehes szerk., 2010, Vehes–Fedinec szerk., 2010, Levenec és mtsai, 2008, Berényi, 2011, Brenzovics, 2021, Molnár–Papp szerk., 2022). Ezeknek a szakmunkáknak a Kárpátalja népességéről szóló fejezetei alapvető forrásaim voltak a munkám megírása során. A 2001-es ukrajnai census alapadatainak részletes elemzését adja a *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében* című kötet (Molnár–Molnár, 2005), így természetesen ezt is fel tudtam használni a szakdolgozat írása közben.

Mivel Ukrajna 2001 folyamatosan elhalasztotta a következő census megtartását, és a háború kitörése óta szintén nem szervezett népszámlálást, az elmúlt bő két évtized népesedési folyamatairól a kárpátaljai megyei statisztikai hivatal éves összefoglalóiból tájékozódtam elsősorban. Az éves statisztikai adatsorok azonban értelemszerűen nem tartalmaznak nemzetiségi vagy anyanyelvi adatokat, hiszen ezekre a demográfiai jellemzőkre csak a népszámlálások során kérdeznak rá, emiatt a 2001 utáni időszak kárpátaljai lakosságának etnikai és anyanyelvi összetételére vonatkozó becslésekhez elsősorban a *Summa 2017 – A kárpátaljai magyarság demográfiai felmérése* címmel elvégzett átfogó kérdőíves vizsgálat adatait és eredményeit használtam fel.¹⁰ Nemcsak a kutatás alapadataira támaszkodtam, hanem az ebből született publikációk és elemzések (például Kovály–Eröss–Tátrai, 2017, Tátrai–Molnár–Kovály–Eröss, 2018, Karácsonyi–Kincses, 2021) is hasznomra voltak munkám készítése során.

A háború 2022. február 24-ei kitörése óta Ukrajnában szinte minden adat titkosnak minősül, és szinte hozzáférhetetlen. Így van ez a demográfiai adatsorokkal is, és – a háborús veszély miatt teljesen érthető módon – különösen titkosan kezelik a hatóságok a népesség mozgására (akár az országból kiáramló, akár az országba visszatérők számáról van szó, de az országon belüli menekültekre vonatkozó statisztikák is csak korlátozottan elérhetők), illetőleg a háborús veszteségekre vonatkozó számokat, adatokat.

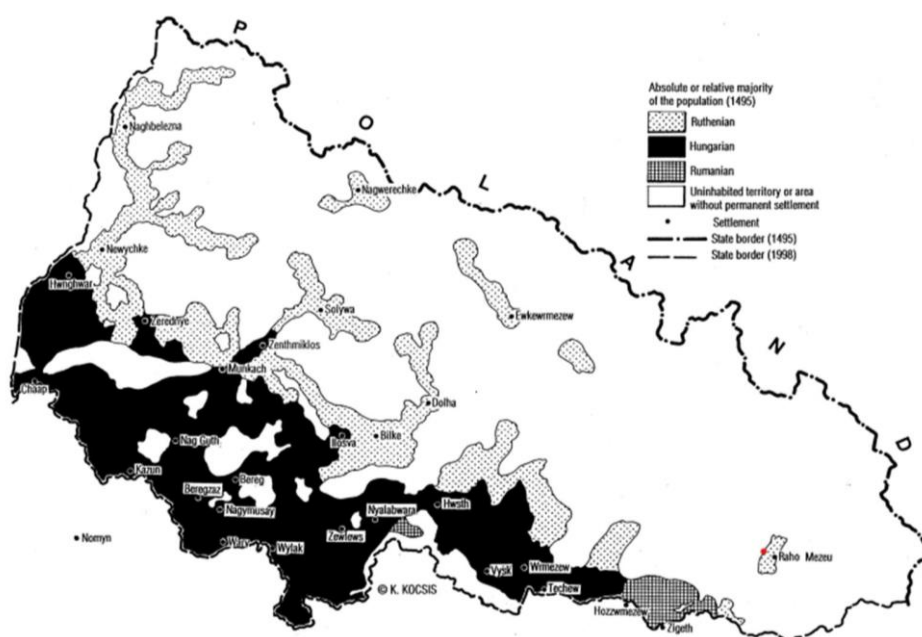
¹⁰ SUMMA 2017 – A kárpátaljai magyarság demográfiai felmérése. <https://bgazrt.hu/summa-2017-a-karpataljai-magyarsag-demografiai-felmerese/>

Ennek ellenére a szakdolgozatban bemutatok néhány olyan adatot, amelyek adnak némi képet arról, hogy milyen trendeket figyelhetünk meg a háború kitörése óta eltelt időszakban.

2.2. A régió népessége a középkortól a XX. század elejéig

Amint azt korábban említettük, a huszadik század elejéig nem létezett olyan közigazgatási egység, hogy Kárpátalja, éppen ezért nagyon sokáig egyetlen olyan cenzust sem tudunk találni, amelynek adatai pontosan erre a régióra vonatkoznának. Rendelkezünk azonban számos olyan adatsorral, amelyek például vármegyékre vagy településekre vonatkoztatva adják meg a népesség számát és bizonyos jellemzőit, s ezeket – persze bizonyos fenntartásokkal – a régió mai területére tudjuk konvertálni.

Az első adataink a ma Kárpátaljának tekintett terület népesedési viszonyairól az 1495. évi királyi kincstartói számadás idejéről származnak. Ennek az adatait Kubinyi (1996) dolgozta fel vármegyei bontásban. Ebből, illetve Kocsis Károly és Kocsis-Hodosi Eszter (1998) mai Kárpátaljára átszámított adatsorai alapján tudjuk, hogy a régiónak a 15. század végén valamivel kevesebb, mint 76 ezer lakosa volt, és ekkoriban még a magyarok alkották a vidék lakosságának legnagyobb részét, megközelítőleg a 69 százalékát (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 79–80. old.). A terület nagy része ekkor még lakatlan, benépesítetlen terület volt, ám a magyarok településterülete már akkor is nagyon hasonló volt a maihoz: a magyarok jellemzően a régió déli, délnyugati, síkvidéki sávjában telepedtek le (Kocsis–Tátrai, 2015; 3. ábra).

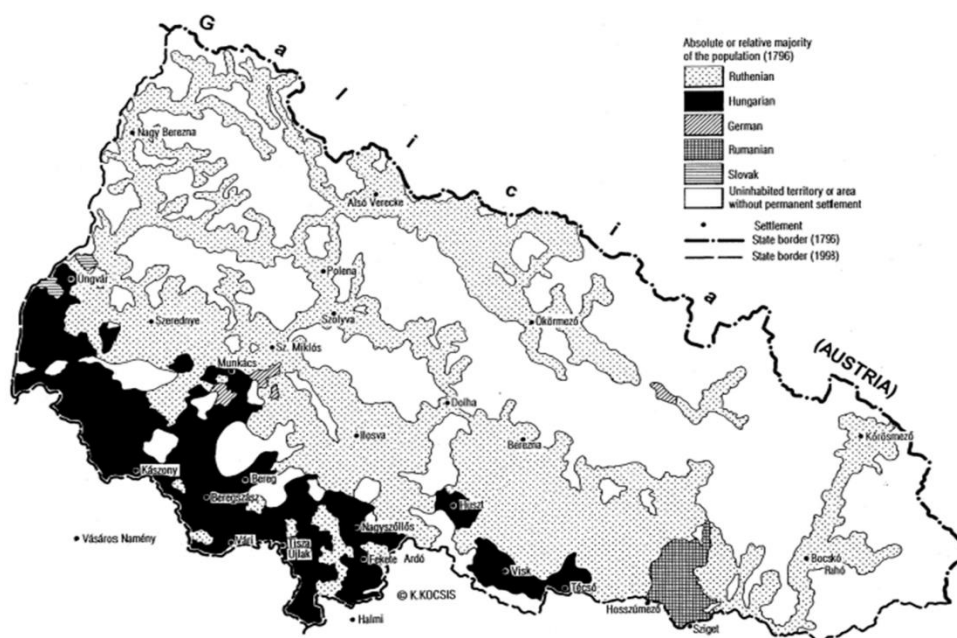

3. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 15. század végén

Forrás: Kocsis–Kocsis-Hodosi (1998, 81. old.).

A korábban már említett, Mária Terézia rendelete alapján szervezni kezdett, majd II. József uralkodása alatt elvégzett népszámlálásnak a mai területre átszámított adatai szerint a régió lakossága jelentősen megnövekedett a 18. század végére, és már csaknem elérte a negyedmillió főt; a Kárpátalja mai területére vonatkozó számítások szerint 234.377 fő élt 1787-ben itt (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 80. old.).

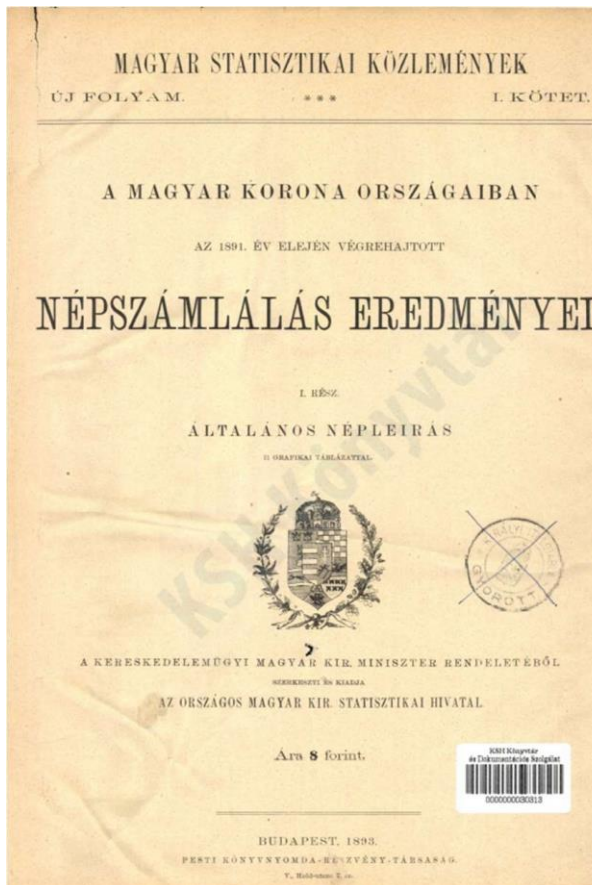
Ekkor már jóval kisebb a lakatlan terület a régióban, és már több nemzetiség képviselői is jelen vannak. Ez nem véletlen, hiszen az 1703 és 1711 között lezajlott, az északkelet- magyarországi régiót – így a mai Kárpátalja területét is – fokozottan érintő Rákóczi- szabadságharc éveken át húzódó harcai során elnéptelenedett falvakba a Kárpát-medencén kívülről telepítettek munkás kezeket, elsősorban szlávokat a Kárpátok keleti-északi oldaláról, de érkeztek telepések nyugati irányból, a német nyelvterületről is (4. ábra).

4. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 18. század végén

Forrás: Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 85. old.

Részletesebb adatokkal rendelkezünk a régió lakosságáról a 19. század végétől kezdődően, amikor rendszeressé váltak a népszámlálások, ám itt is nehezíti a dolgunkat az, hogy az adatokat a régió mai területére kell átszámítanunk. Az 1869. évi és az 1880. évi census adatai értelmében a mai Kárpátalja területének 12,8 ezer négyzetkilométerén valamivel több, mint 400 ezer ember élt: 1869-ben 405.310, 1880-ban pedig 401.280. 1890-re az itt élők száma meghaladta a 450 ezret, és 458.212 főt tett ki. 1900-ra pedig már meg is haladta a félmilliót, s már 526.515 személyre növekedett (Molnár, 2018, 73–79. old.). A 19. század végére tehát a régió már semmiképp sem volt magyar többségű (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 86. old.).

MAGYAR STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK.
ÚJ SOROZAT. * * * I. KÖTET.

A MAGYAR KORONA ORSZÁGAINAK

1900. ÉVI

NÉPSZÁMLÁLÁSA.

ELSŐ RÉSZ.

A NÉPESSÉG ÁLTALÁNOS LEIRÁSA KÖZSÉGENKINT.

A KERESKEDELEMÜGYI MAGYAR KIR. MINISZTER RENDELETÉBŐL
SZERKEZETI ÉS KIADJA

A MAGYAR KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL.

Ára 6 korona.

BUDAPEST
PESTI KÖNYVNYOMDA-ÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.
1902.

5. ábra: Az 1890-es és 1900-as magyarországi népszámlálás eredményeit közlő kiadvány címlapja

Forrás: A magyarországi népszámlálások adatai 1784 és 1990 között.

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalások/

2.3. Demográfiai viszonyok a XX. század első felében

Az 1910. évi népszámlálás idejére a lakosság száma a vizsgált területen már valamivel meghaladta a 600 ezer főt. Az 1910-ben rögzített 606.774 főnyi lakosság azt jelenti, hogy 1869 és 1910 között eltelt négy évtized alatt a mai Kárpátalja területének lakossága több, mint 200 ezer fővel növekedett, azaz körülbelül 50 százalékkal lett nagyobb. Mindeközben a benépesítetlen területek tovább csökkentek a régióban (7. ábra).

vármegye és község (fj. vagy rt. város) megnevezése: _____

SZÁMLÁLÓLAP.

Kitöltendő az 1910. évi VIII. törvénycikk alapján minden jelenlevő egyénről, tekintet nélkül a nemre és korra, tehát a csecsemőről is.

Városrész, kerület: _____
 Utca, út, tér és házszám: _____
 Puszta, telep, tanya, stb.: _____

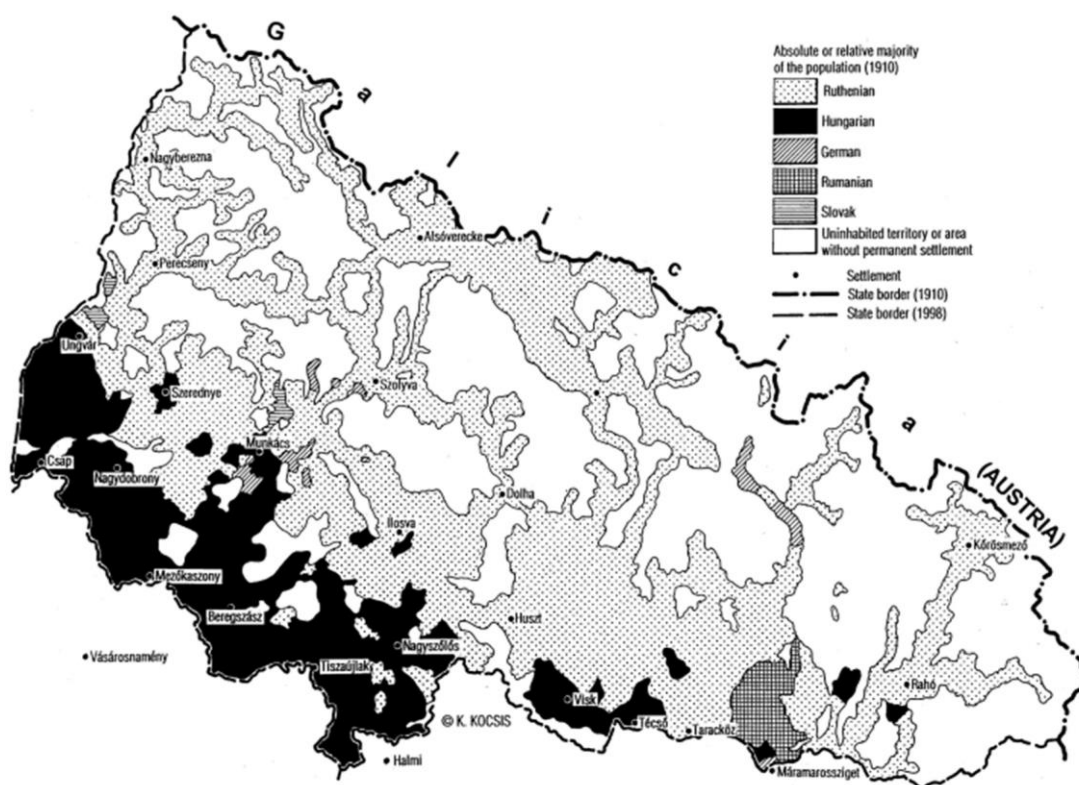
A 3. 5.c) 9. 10. 11. 14. és 19.-23. kérdésekre a megfelelő állít szerénél szó (szavak) aláhúzásával kell válaszolni.

Kérdés	Felelet
1. Vezeték- és keresztnéve? (Családi és utóneve?)	_____
2. Születésének éve, hónapja, és napja?	_____ év, _____ hó, _____ nap.
3. Neme és családi állapota?	nőnlen (hajadon), <u>férfi (fiú)</u> , — nő (leány), — házas, — özvegy, — törvényesen elvált.
4. Gyermekének száma? (Csak házas, özvegy és elvált egyénre vonatkozóan.)	összesen született: _____; ebből életben van _____
5. Foglalkozás, kereset, hivatal, állás?	a) a foglalkozás és társas megnevezése (számszerűsítve a keresetig, nyugdíjasoknál a minőségnek s a korábbi állásnak és foglalkozásnak is kitüntetésével.)
	b) a foglalkozási viszony megjelölése, (hogy önálló-e vagy tisztviselő, segéd, tanoncz, munkás, családi kisegítő, cseléd, stb.)
	c) ha önálló iparos vagy önálló kereskedő:
6. Ha mint tisztviselő, segéd stb. alkalmazva van vagy alkalmazva szokott lenni:	saját üzlete (műhelye, gyára, boltja) van; — csak háziiparos; idegen üzlet részére otthon dolgozik; — házaló; — ügynök; csak a megrendelők lakásán dolgozik; — piaci árús (kofa). neve (cége)? _____ foglalkozása (vállalata)? _____ székhelye? _____
7. Van-e valami állandóan vagy az év egy részében rendszerint üzött mellékfoglalkozása? (A felelet époly társas legyen, mint az 5. a), b) és c) s a 6. a) kérdéseknél.)	_____ év, _____ hónap, _____ nap óta. _____ év, _____ hónap, _____ nap óta.
8. Ha semmi foglalkozása nincs, vagy csak mellékes vagy olyan van, mely keresetet nem ad (tanuló, háziartásbeli nő): ki az eltartója (atyja, édes stb.) és mi munkát foglalkozása?	_____ év, _____ hónap, _____ nap óta.
9. Van-e háza, földje, földbirtete vagy részes földje? (A feleletnek és családtagoknak a férjrel, családjával közös ház- és földbirtokát csak a férj, illetőleg családfelelő lapján kell kimutatni s a más házában, sőt a földjében levő ház- és földbirtokot is tekintetbe kell venni.)	háza van, — háza nincs, — földje nincs, földtulajdonos (_____ kat. hold, _____ □-öl), földbirtó (_____ kat. hold, _____ □-öl), részes (feles, harmados) földje van (_____ kat. hold, _____ □-öl).
10. Műveltsége? (Lásd az utasítás megfelelő pontját.)	legalább a középiskola 8. — 6. — 4. — osztályát végezte vagy ezzel egyenlő fokú intézetet; 4 elemi, — 6 elemi osztályt végzett; ír-olvas, — csak olvas, — sem ír, sem olvas.
11. Vallása? (Lásd az utasítás megfelelő pontját.)	r. kath., — g. kath., — reform., — ágostai hitv. ev., — g. kel., — unitárius, — izr., — vagy: _____
12. Anyanyelve, s az anyanyelvén kívül mely más nyelven beszélt és legjobban és leggyakrabban beszélt?	_____
13. Anyanyelvén kívül mely más nyelven beszélt még?	_____
14. Állampolgársága, illetősége? (Lásd az utasítás megfelelő pontját.)	magyarorsz. — horv.-szlav. magyar állampolgár — boszniai; osztrák (_____ koronatar.; _____); egyéb külföldi: _____

6. ábra: Az 1910-es magyarországi népszámlálás során használt adatlap („számlálólap”) első oldalának részlete

Forrás: A magyarországi népszámlálások adatai 1784 és 1990 között.
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalások/

Az 1910-ben szervezett census után már nem a Magyar Királyság, hanem a Csehszlovák Köztársaság rendezett népszámlálást Kárpátalja területén 1921-ben, majd ezt követően 1930-ban is. Az első csehszlovák népszámlálás azt mutatta ki, hogy a régió népessége – még ha csak enyhén is, de – tovább növekedett. Az 1910-es adatokhoz képest 1921-ben 612.442 személy élt ezen a területen. Az első világháborús pusztítás, illetőleg viszonylag sok magyar nemzetiségű hivatalnok és tisztviselő Magyarországra való áttelepülése ellenére tehát enyhén emelkedett a régió lakosainak száma.

7. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 20. század elején (1910-ben)

Forrás: Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 91. old.

Az 1930-ban megtartott következő, szintén csehszlovák census már jóval nagyobb mértékű népességszám-növekedést regisztrált a vidéken. Ekkor ugyanis már 734.249 főt tett ki a régió lakossága, ami alig egy évtized alatt jelentős ugrás. A lakosság számának ilyen jelentős mértékű növekedése részben azzal magyarázható, hogy sok cseh és szlovák hivatalnok telepedett le a régióban, illetve – a földreform jegyében – úgynevezett telepesfalvakat hoztak létre Kárpátalján (Szakál, 2017).

Jelentősen átalakult 1910-hez képest a régió lakosságának etnolingvisztikai összetétele. A magyarok aránya jelentősen visszaesett, miközben nőtt a helyi szláv lakosság aránya, és megjelentek a cseh és szlovák etnikumú lakosok is ezen a vidéken. Az államfordulat – vagyis a terület Magyarországtól Csehszlovákiához kerülése – közvetlen hatással volt a népességmozgásra, illetve a nemzetiségi és nyelvi arányok alakulására (Levenec és mtsai, 2008, Cserniczkó, 2013).

A mai Kárpátalján élő lakosság csakhamar ismét közvetlenül megtapasztalta azonban a világpolitikai események hatásait, amikor – 1938 novemberében előbb a régió déli, zömében magyarok lakta sávja, majd 1939 márciusában egy katonai akció révén az

egész terület (Fedinec–Vehes szerk., 2010) – a régió ismét visszakerült Magyarországhoz. Akkor kevesen sejtették ugyan, hogy történelmi léptékben ez csupán egy nagyon rövid időszak lesz, ám az tény, hogy az 1941-ben lebonyolított magyar népszámlálás újabb jelentős, megközelítőleg 100 ezer fős lakosságszámnövekedést regisztrált. A területen akkor mindösszesen 853.949 főt tartottak számon (Molnár, 2018, 96. old.).

Mindez azt jelenti, hogy a lakosság száma fokozatosan emelkedett a 20. század első felében, a két világháború közötti időszakban. Nyilvánvaló, hogy – szoros összefüggésben a hatalomváltással – a magyar nemzetiségűek száma és aránya jelentősen megugrott az 1930. évi adatokhoz képest, és 1941-ben a magyarok aránya meghaladta az összlakosság egynegyedét a régióban (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 86. old.).

2.4. A vidék népessége a XX. század második felében

A következő népességösszeírásra Kárpátalján csupán a második világháborút követően került sor. Ezt a cenzust azonban már egy újabb állam, a Szovjetunió szervezte, hiszen a régiót – természetesen a lakosaival együtt – a nagyhatalmak geopolitikai döntése értelmében ehhez a birodalomhoz csatolták (Vehes–Fedinec szerk, 2010, Brenzovics szerk., 2021).

Az első szovjet népszámlálás adatait 1959-ben rögzítették. Ez volt az első olyan census a régió történetében, amely már teljes mértékben a mai területre vonatkozott, és nem kellett az adatokat a mai területre átszámítani. Ekkortól beszélhetünk Kárpátaljáról mint rögzült közigazgatási-adminisztratív, illetve földrajzi régióról, melynek állandósult határai vannak és meghatározott területtel rendelkezik. Az 1959-es népszámlálás adatai arra mutatnak rá, hogy a régió lakosságának száma tovább nőtt. Az első szovjet census ugyanis rekord számú lakost, 920.200 főt számlált össze a vidék területén (Molnár, 2018, 104. old.). Kocsis és Kocsis-Hodosi (1998, 86. old.) adatai minimálisan eltérnek ettől számtól, akik a lakosság számát 920.173 főre teszik, de a különbség nem számottevő. Hiába tehát a második világháborús veszteség, a lakosságot szintén megtizedelő holokauszt és a málenkij robot, a népességnövekedés számottevő volt az előző népszámlálás adataihoz mérten. Ennek azonban csupán egyik oka volt a természetes népszaporulat. A lakosság növekedésének jelentős forrása volt ugyanis ebben az időszakban a betelepülés, a befelé irányuló migráció. A szovjet hatóságok ugyanis egyenruhásokat (katonák, rendőrök, határőrök, vámosok), hivatalnokokat (például a Szovjetunió Kommunista Pártjának ideológiáját hirdető funkcionáriusokat), különböző szakembereket (orvosokat, mérnököket, tanárokat, agrónomusokat stb.), ipari és mezőgazdasági munkásokat telepítettek a frissen megszerzett régióba, akik jellemzően családjakkal együtt érkeztek a hatalmas területű birodalom nyugati csücskébe, azaz Kárpátaljára. A betelepítés volumenére következtethetünk nemcsak abból, milyen gyors

ütemben nőtt a megye összlakossága, hanem abból is, hogy egyre több olyan nemzetiség képviselői jelentek meg ebben a régióban, amelyek nem tekinthetők errefelé őslakosnak (például oroszok, belaruszok, illetve kisebb számban a Szovjetunió más népeinek képviselői).

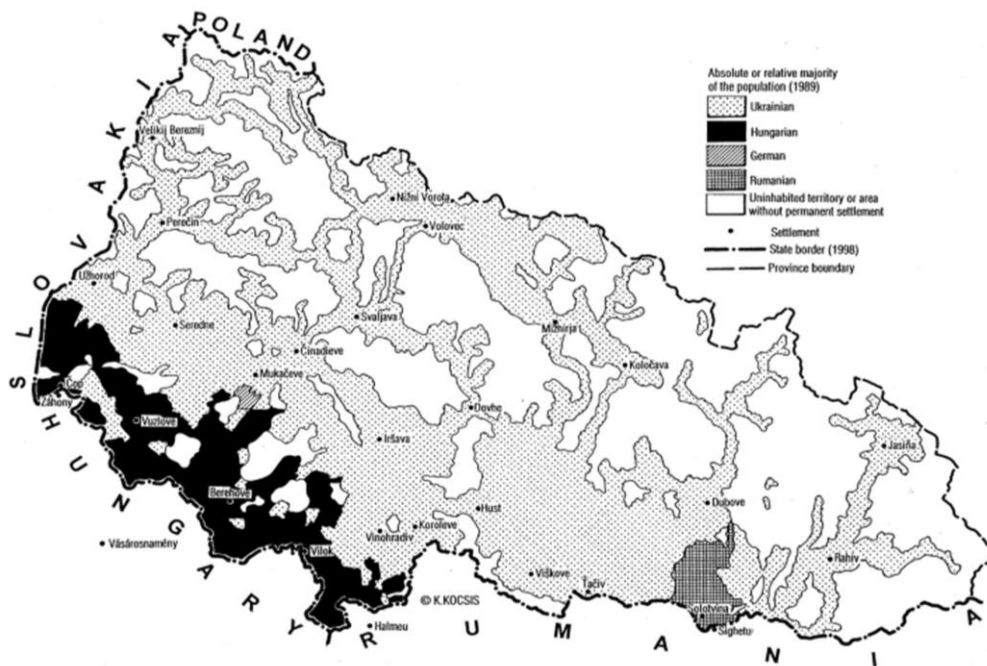
A soron következő népszámlálást 1970-ben szervezték meg a Szovjetunióban, így természetesen Kárpátalján is. Ez volt az első olyan népszámlálás, amely egy milliónál több lakost talált ebben a régióban. A census hivatalos adatai szerint ekkor a megye népességét összesen 1.070.200 főben állapították meg a népszámlálási adatok alapján (Molnár, 2018, 104. old.). Más források ennél valamivel kevesebb, egészen pontosan 1.056.799 kárpátaljai lakost rögzítenek (lásd pl. Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 86. old.), ám a lényegen ez sem változtat: a Kárpátaljaként ismert 12,8 ezer négyzetkilométernyi területen élők száma 1970-ben már meghaladta az egymillió főt. Az 1979. évi szovjet census már kisebb, alig 7 százalékos népességnövekedést regisztrált a régióban. Ekkor a lakosság összlétszáma 1.153.900 fő volt (Molnár 2018, 105. old.), más forrás szerint pedig 1.155.759 fő (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 86. old.). A lakosság szám növekedése tehát a korábbi évtizedek tempójához mérten némileg visszaesett az 1970-es években Kárpátalján.

A 20. század utolsó Kárpátaljára kiterjedő népszámlálása, az 1989. évi szovjet népességösszeírás ismét a lakosság számának enyhe növekedését rögzítette. Kárpátalja lakossága ekkor már 1.245.618 (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 86. old.) vagy 1.252.400 (Molnár, 2018, 106. old.) fő volt.

8. ábra: Az 1989. évi szovjet népszámlálás során használt (orosz nyelvű) kérdőív

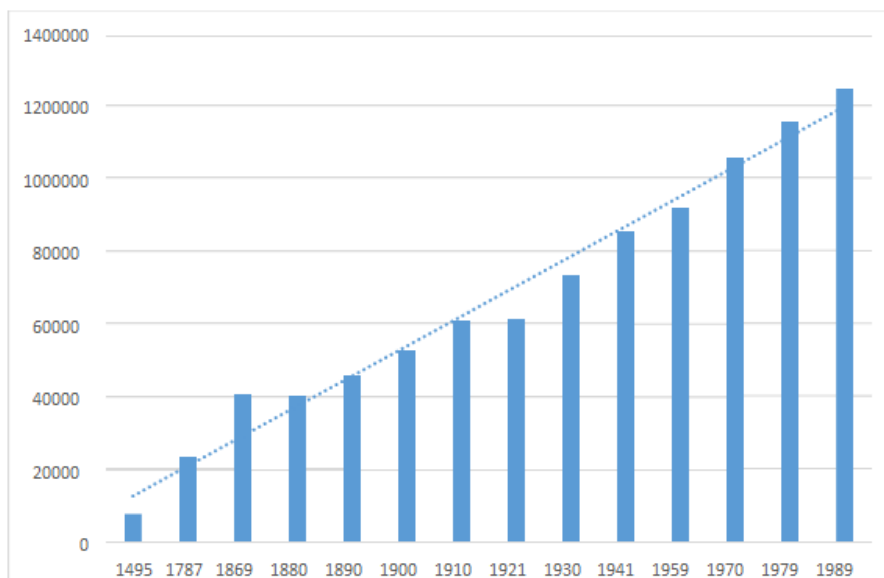
Forrás: <http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/census.php?cy=6>

A térség lakosságának nemzetiségi és nyelvi viszonyai lényegesen átalakultak a 20. század végére. Az 1989-es census adatai még mindig azt mutatták ugyan, mint a 15. század végi összesítések, mégpedig azt, hogy a régió magyar lakossága a vidék délnyugati sávjában összpontosul (lásd a 9. ábrát), de a magyarok aránya 1989-re már csupán a megye összlakosságának 12,5 százalékát tette ki (Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1988, 86. old.)

9. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 20. század végén (1989-ben)

Forrás: Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, 95. old.

10. ábra: A népességszám változása a mai Kárpátalja területére számított adatok alapján a 15. század vége és a 20. század vége közötti időszakban

Forrás: saját szerkesztés, Kocsis–Kocsis-Hodosi, 1998, és Molnár, 2018 alapján.

Ha a mai Kárpátalja területére kiszámított népességszám fent ismertetett számait egyetlen diagramban foglaljuk össze, akkor jól látszik, a népesség abszolút száma fokozatosan és folyamatosan növekedett a 15. század végétől a 20. század befejezéséig tartó időszakban (10. ábra). A 7. ábrán megjelölt trendvonal is ezt, vagyis a népesség folyamatos növekedését támasztja alá.

Ha csupán azt az időszakot vizsgáljuk meg alaposabban, amikortól már rendszeres, valóban statisztikai céllal készült, a népszámlálások módszertanának megfelelő összeírásokból származó adatokkal rendelkezünk (vagyis az 1869 és 1989 közötti korszakot), akkor a 7. ábrán is jól nyomon követhető, hogy a szóban forgó százhusz esztendő alatt a régió lakossága megháromszorozódott: 400 ezer körüliről 1,2 millió fölé nőtt a mai Kárpátalja területén élő emberek száma.

3. KÁRPÁTALJA DEMOGRÁFIAI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN

3.1. Ukrajna demográfiai jellemzői: rövid kitekintés

Mielőtt rátérünk Kárpátalja népességének elemzésére a 2001. évi census alapján, szükségesnek tartunk egy rövid kitekintést annak az államnak a demográfiai folyamataira, amelyhez Kárpátalja tartozik.

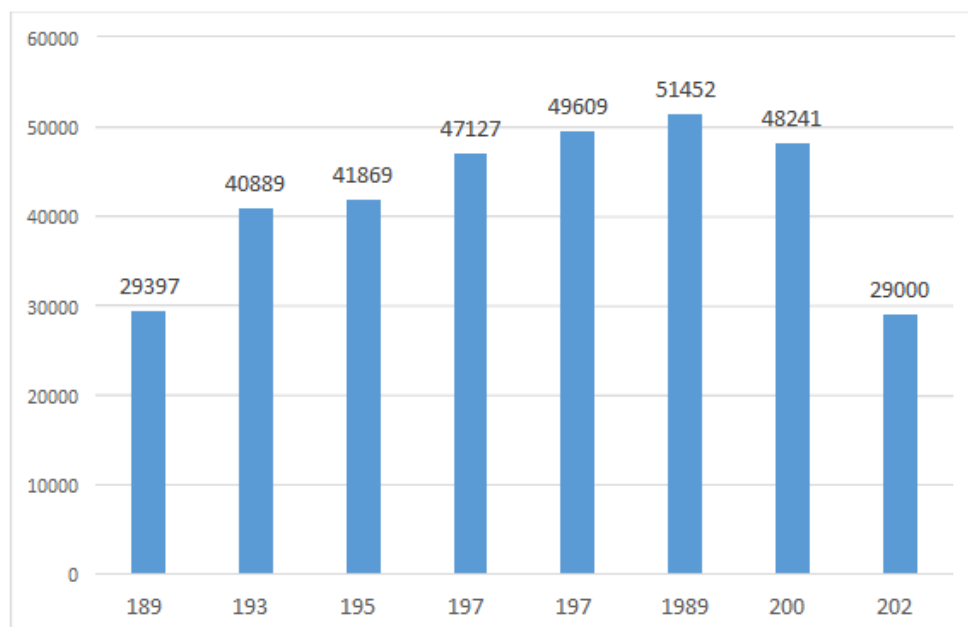
Ukrajna a Szovjetunió széthullását követően, 1991-ben vált független állammá, megörökölve az egykori Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (USzSzk) területét. Az újonnan létrejött állam – a túlnyomórészt Ázsiára kiterjedő Oroszországot, Kazahsztánt és Törökországot nem tekintve – Európa legnagyobb területű állama lett (2. táblázat).

2. táblázat: Európa 20 legnagyobb kiterjedésű állama a 20–21. század fordulóján

Forrás: Kocsis–Rudenko–Schweitzer, 2008, 9–10. old.

Sorrend	Állam	Teljes terület (km ²)	Ebből Európában (km ²)
1.	Oroszország	17 075 200	3 960 000
2.	Kazahsztán	2 724 900	263 200
3.	Törökország	783 562	20 015
4.	Ukrajna	603 700	603 700
5.	Franciaország	655 470	547 030
6.	Spanyolország	504 782	497 286
7.	Svédország	449 964	449 964
8.	Norvégia	388 920	388 920
9.	Németország	357 021	357 021
10.	Finnország	337 030	337 030

11.	Lengyelország	312 685	312 685
12.	Olaszország	301 230	301 230
13.	Egyesült Államok	244 820	244 820
14.	Románia	237 500	237 500
15.	Fehéroroszország	207 600	207 600
16.	Görögország	131 940	131 940
17.	Bulgária	110 910	110 910
18.	Izland	103 000	103 000
19.	Magyarország	93 035	93 035
20.	Portugália	92 390	91 567

11. ábra: A lakosság számának alakulása 1897 és 2023 között Ukrajna mai területére átszámítva, ezer főben

Forrás: Kocsis–Rudenko–Schweitzer, 2008, 55. old. A 2023-as becsült adatokra lásd: <https://visitukraine.today/uk/blog/2023/how-the-population-of-ukraine-decreased-during-the-war-sociologists-estimates>

Mivel Ukrajna csak 1991-ben vált önálló állammá, s ezen a területen több állam osztozott, illetve az állam mai területe is csak 1954-ben alakult ki a Szovjetunió belül, az Ukrajna mai területét a 20. században érintő cenzusokat különböző államok szervezték, gyakran más-más módszertani eljárásokat és szempontokat követve (Csernicskó–Molnár, 2015, 46–49. old.). A lakosság számának (a mai területre átszámított) alakulásáról azonban vannak adataink. Amint az a 11. ábrán látható, a 20. század folyamán a lakosság száma fokozatosan emelkedett, majd a 20. és 21. század fordulóján hirtelen csökkenni kezdett. Különösen drasztikus a 2001-es népszámlálás során mért 48,241 millió fő 29 millióra történő visszaesése 2023-ra. Ez a döbbenetes mértékű népességszámcsökkenés – sajnos – a 2022. február 24-én kitört háború következménye.

Az ukrajnai népesség csökkenése akkor is jelentősnek tekinthető, ha eltekintünk a háború következményeitől. Ha ugyanis csak a legutóbbi, 1989-es szovjet cenzus adataihoz mérjük a független Ukrajna lakosságának számát, és csak a totális háború kitörése előtti időszakot vesszük figyelembe, akkor is egyértelmű a lakosság számának visszaesése.

A 3. táblázat összesített adatsorából jól látható, hogy a csúcspont 1993-ban volt, ekkor Ukrajna lakossága 52,2 millió főt tett ki. 1994-ben még 52 millió fölötti volt a lakosság száma, de a fokozatos csökkenés onnan már jól nyomon követhető a 3. táblázatban.

3. táblázat: Ukrajna lakosságának száma 1990 és 2022 között (ezer főben) az adott év január 1-jére vonatkozó adatok szerint

Forrás: Міністерство фінансів України [Ukrajna Pénzügyminisztériuma].

<https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/2021/>

Dátum	Lakos (ezer fő)
1.01.1990	51 838,5
1.01.1991	51 944,4
1.01.1992	52 056,6
1.01.1993	52 244,1
1.01.1994	52 114,4
1.01.1995	51 728,4
1.01.1996	51 297,1
1.01.1997	50 818,4
1.01.1998	50 370,8
1.01.1999	49 918,1

1.01.2000	49 429,8
1.01.2001	48 923,2
1.01.2002	48 457,1
1.01.2003	48 003,5
1.01.2004	47 622,4
1.01.2005	47 280,8
1.01.2006	46 929,5
1.01.2007	46 646,0
1.01.2008	46 372,7
1.01.2009	46 143,7
1.01.2010	45 962,9
1.01.2011	45 778,5
1.01.2012	45 633,6
1.01.2013	45 553,0
1.01.2014	45 426,2
1.01.2015	42 928,9
1.01.2016	42 760,5
1.01.2017	42 584,5
1.01.2018	42 386,4
1.01.2019	42 153,2
1.01.2020	41 902,4
1.01.2021	41 588,4
1.01.2022	41 167,3

Ha ezt az 1993-as, legmagasabb értéket összevetjük a 2014. január 1-jén mért adattal, akkor azt láthatjuk, hogy 1993. január 1. és 2014. január 1. között több, mint 6,8 millió fővel csökkent az ország lakossága. A 2014. január 1-jei adatot azért tekintjük vízvonalnak, mert abban az évben annektálta az 1954 óta Ukrajnához tartozó Krím-félszigetet az Orosz Föderáció, és 2014-ben tört ki az a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus, melynek következtében Kijev elveszítette a kontrollt a Krím után Donyeck és Luhanszk megye egy része fölött is.

Amennyiben az 1993. január 1-jén rögzített csúcserőértéket a 2022. január 1-jei adatokkal vetjük össze (vagyis azzal az adattal, amelyet még a 2022. február 24-én

elkezdődött totális háború előtt tartották nyilván), akkor azt láthatjuk, hogy kevesebb, mint három évtized alatt 11 millió főnél nagyobb veszteséggel kell számolnunk (3. táblázat).

Az adatokból látszik, hogy Ukrajna lakossága a függetlenség három évtizede alatt 52 millióról már a háború kitörése előtt 41 millió főre csökkent, és a háború következtében átalakuló demográfiai helyzetről egyelőre nincsenek még adataink. Azt azonban bizonyosan tudjuk, hogy – valószínűleg az 1991 utáni Ukrajnát jellemző politikai és gazdasági instabilitás következményeként (Hires-László, 2021) – már a háború 2022-es kitörése, sőt a 2014-ben elkezdődött kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus előtt is jelentős számú, több millió ukrán állampolgár vándorolt ki az országból, és – ideiglenes munkavállalóként vagy állandó letelepedés céljából – élt szerte a világban.

Kutatási összefoglalókból tudjuk például, hogy már 2005-ben 1,25 millió ukrán állampolgár kapott tartózkodási engedélyt az Európai Unió államaiban, és ez a szám fokozatosan tovább nőtt a következő években (4. táblázat).

4. táblázat: Az Európában tartózkodási engedélyt kapott ukrán állampolgárok száma(2005–2020)

Forrás: Lipták–Kincses, 2023, 785. old.

Év	Ukrán állampolgárok száma (fő)
2005	1.250.998
2010	1.393.598
2015	1.394.166
2020	1.530.889

3.2. A 2001. évi népszámlálás adatai és az utána következő időszak

Amint azt már említettük, a független Ukrajnában 2001-ben rendezték meg az első és mindmáig egyetlen népszámlálást, amely módszertanában, szemléletében és lebonyolításának módjában alapvetően tovább folytatta a korábbi szovjet hagyományt (Cserniczkó–Molnár, 2015, 47. old.). A népszámlálás során használt kérdőívben szereplő kérdések sem sokat változtak az előző, 1989-ben szervezett, még szovjet cenzus során adataihoz képest; a legfőbb különbség talán az volt, hogy ez az adatösszeíró ív már nem orosz, hanem ukrán nyelvű volt (12. ábra). A népszámlálás eszmei időpontja (vagyis az a dátum, amelyre elvileg az adatok vonatkoznak) 2001. december 5. volt (Molnár, 2008, 118.

old.). A census során összegyűjtött részletes, például a régiókra vonatkozó adatokat azonban – részben a szervezési nehézségek, részben pedig a szovjet titkolózó hagyomány miatt – szinte csak egy évvel később kezdték el publikálni. Addig csak néhány általános, az ország egészére vonatkozó részadat jelenhetett meg a sajtóban.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ		Форма 2С ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Держкомстату України 30.03.2001 № 175 Зразки нанесення міток
Зміст відповідної заповненої переписної документації забороняється повідомляти будь-кому. Ці дані використовуються лише для статистичних цілей у зведеному знеособленому вигляді.		
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕПИС НАСЕЛЕННЯ 2001 року		
ПЕРЕПИСНИЙ ЛИСТ		
1 2		
№ переписного відділу	№ інструкторської дільниці	№ лічильної дільниці
№ приміщення у межах лічильної дільниці	список проживаючих у приміщенні членів домогосподарства №	№ з.п. особи у межах домогосподарства
№ бланка у межах портфеля	№ портфеля	Резерв
2С		1
		2
		3
Прізвище та ініціали		
1. Ваші родинні стосунки з особою, що записана першою у домогосподарстві 1 ☐ член домогосподарства, записаний першим 2 ☐ дружина, чоловік 3 ☐ дочка, син 4 ☐ мати, батько 5 ☐ сестра, брат 6 ☐ невістка, зять 7 ☐ свекруха, свекор, теща, тесть 8 ☐ баба, дід 9 ☐ онука, онук 10 ☐ інший ступінь споріднення та свояцтва 11 ☐ не родич № матері (батька)		10. Ваша освіта (для осіб віком 6 років і старших) 1 ☐ повна вища (вища) 2 ☐ базова вища 3 ☐ початкова вища (середнь-спеціальна) 4 ☐ незакінчена вища (для осіб, які закончили навчання в 1998 році і раніше) 5 ☐ повна загальна середня (середня загальна) 6 ☐ базова загальна середня (ніжовна середня) 7 ☐ початкова загальна (початкова) 8 ☐ не маю початкової загальної 9 ☐ неписьменний(на) Навчальний заклад, який закінчив(ла), скільки класів (курсів), в якому році
2. Ваша стать 1 ☐ чоловіча 2 ☐ жіноча		11. Ви закінчили професійно-технічний навчальний заклад (для осіб віком 15 років і старших) 1 ☐ так 2 ☐ ні
3. Тимчасово 1 ☐ відсутній 2 ☐ проживаючий		
4. Ваша дата народження число місяць рік скільки виповнилося років		12. Тип навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для осіб віком 6 років і старших) 1 ☐ вищий 2 ☐ професійно-технічний 3 ☐ загально-освітній 4 ☐ інший навчальний заклад (курси) 5 ☐ не навчаєтесь Для осіб віком до 7 років, які не відвідують школу, вказати, чи відвідують дошкільний заклад 6 ☐ так 7 ☐ ні
5. Ваше місце народження (вказіть: Автономна Республіка Крим, область, м.м. Київ, Севастополь, інша держава — назва)		
6. Ваше етнічне походження (вказіть: національність, народність) або етнічну групу		13. Ваші джерела засобів існування 1 ☐ робота на підприємстві, в організації, установі, селянському (фермерському) господарстві 2 ☐ робота у окремих громадян 3 ☐ робота на власному підприємстві 4 ☐ робота на індивідуальній основі 5 ☐ робота у власному селянському (фермерському) господарстві 6 ☐ робота на сімейному підприємстві без оплати праці 7 ☐ робота в особистому підсобному господарстві
7. Ваші мовні ознаки а) рідна мова (вказіть) б) якщо Ваша рідна мова не українська, то вкажіть чи володієте вільно українською мовою 1 ☐ так 2 ☐ ні в) інша мова, якою Ви вільно володієте (вказіть)		

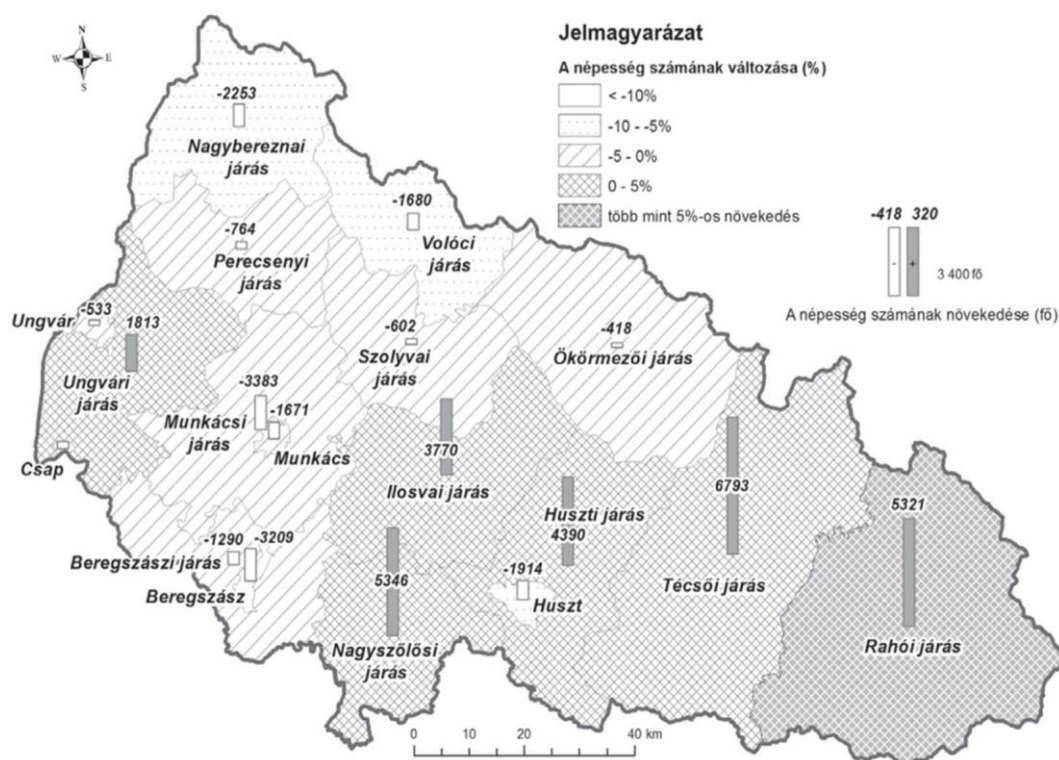
12. ábra: A 2001-es ukrajnai népszámlálás során használt adatlap első oldalának részlete

Forrás: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/publications/>

A 21. század első kárpátaljai népszámlálása szerint a régió lakossága 1.245.618 fő volt 2001-ben (Molnár–Dobos, 2021, 42. old.). 1989-hez képest növekedett ugyan a megye lakosságának száma, ám mindössze 0,7 százalékkal. Mivel azonban az ország összlakosságának száma – amint azt fentebb láthattuk – jelentősen visszaesett, Kárpátalja

lakosságának aránya Ukrajna népességén belül növekedett. Miközben ugyanis 1989-ben Kárpátalja lakossága még csupán Ukrajna összlakosságának 2,4 százalékát tette ki, 2001-re ez az arány 2,6 százalékra emelkedett (Molnár–Dobos, 2021, 41. old.). Kárpátalján tehát – látszólag az országos trendekkel szemben – nem csökkent, hanem nőtt a lakosság száma az 1989 és 2001 között eltelt időszakban. Valójában azonban – amint erre a kutatók elemzése rávilágít – Kárpátalján a lakosság száma csupán 1995-ig emelkedett, amikor elérte az 1.288.100 főt; ezt követően azonban „a népesség száma csökkenni kezdett, annak ellenére, hogy a természetes szaporulat értéke egészen 1998-ig pozitív maradt. A fogyást eleinte az Ukrajna függetlenné válása óta veszteséges migrációs egyenleg okozta. A természetes szaporulat 2001-es adatai már Kárpátalján is enyhe fogyást mutattak” (Molnár–Dobos, 2021, 41. old.).

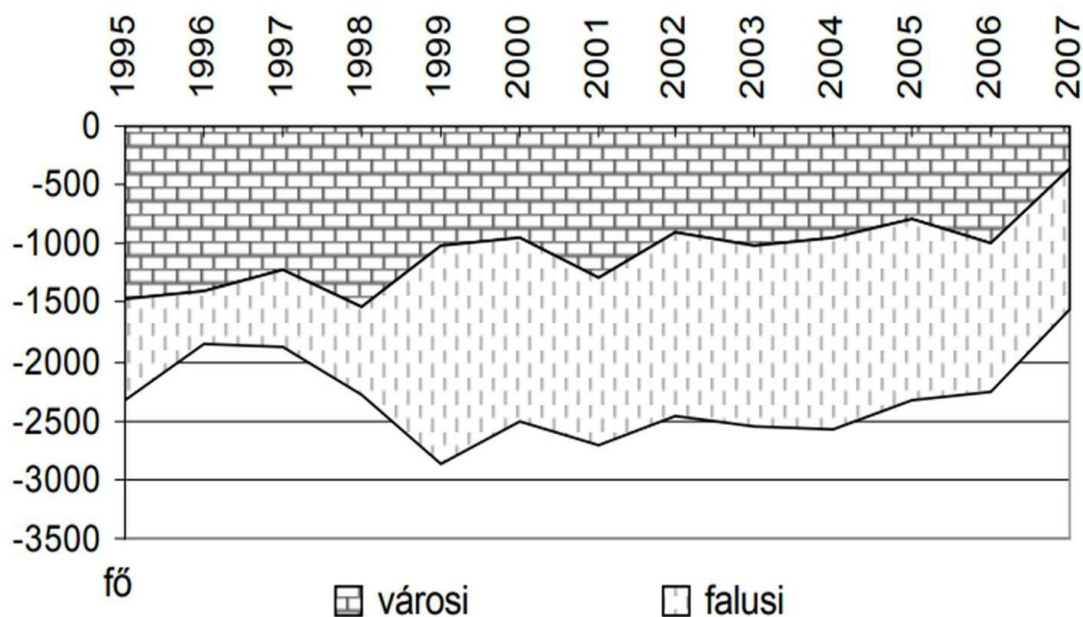
A lakosság száma nem egyformán változott a régió különböző közigazgatási egységeinek területén. Amint a 13. ábrán látható, a megye akkori adminisztratív szerkezte szerinti 18 közigazgatási egység közül mindössze hat területén nőtt a lakosság száma 1989 és 2001 között, a többiben azonban csökkent (13. ábra).

13. ábra: A népesség számának változása Kárpátalja közigazgatási egységeinek területén az 1989 és 2001 között eltelt időszakban

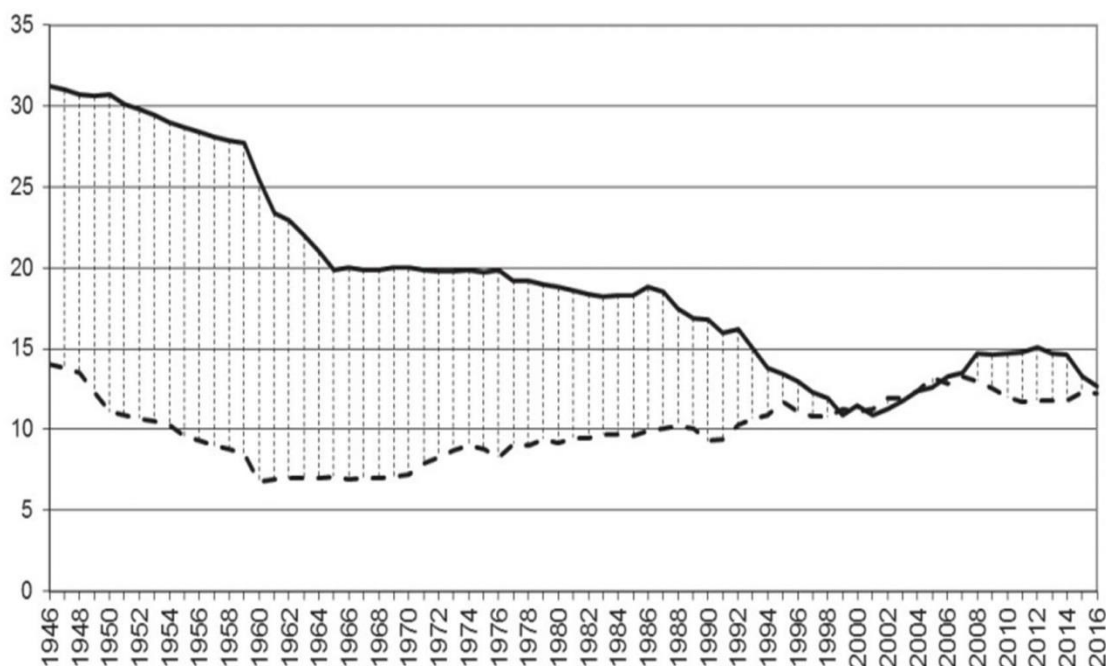
Forrás: Molnár, 2018, 123. old.

A 14. ábra adatai pedig arra mutatnak rá, hogy a lakosság számának csökkenésében jelentős szerepet játszott a migrációs veszteség.

14. ábra: A migrációs mérleg alakulása Kárpátalján (városi és falusi bontásban)

Forrás: Fedinec-Vehes szerk., 2010, 439. old.

15. ábra: A születési ráta (folyamatos görbe), a halálozási ráta (szaggatott görbe) és atermészetes népszaporulat (a két görbe közötti, sávozással jelölt térföld) alakulása Kárpátalján 1946 és 2016 között, ezrelékben

Forrás: Molnár, 2018, 127. old.

A migrációs veszteség mellett a természetes szaporulat fokozatos visszaesése is csökkentette a lakosság számát Kárpátalján. Ha megvizsgáljuk a születési és elhalálozási ráta alakulását Kárpátalja területén a második világháború végétől kezdve, akkor azt találjuk, hogy a természetes népszaporulat – a születési ráta folyamatos visszaesése és a halálozási ráta lassú emelkedése miatt – egyre kisebbé vált (15. ábra).

A természetes szaporulat csökkenése, majd idővel negatívba fordulása egyébként a régió nyugati, urbanizáltabb és iparosodottabb részeit érintette inkább, miközben a megye keleti, inkább falusias, hegyvidéki részein a népesség természetes növekedése továbbra is megmaradt (Molnár, 2018, 127–132. old.). A születési ráta különösen az 1990-es években esett vissza jelentősen, és ugyanebben az időszakban emelkedett valamelyest a halálozási ráta is Kárpátalján (lásd a 15. ábrát).

Az ország vezetése természetesen érzékelte, hogy Ukrajna hatalmas demográfiai tartalékot veszített el a függetlenné válást követő alig három évtized alatt. Éppen ezért – különösen a narancsos forradalom révén hatalomra jutó, Ukrajna elnöki tisztségét 2005 és 2010 között betöltő Viktor Juscenko elnöki periódusa alatt – az állam számos olyan intézkedést hozott, amelyektől az egyértelműen negatív demográfiai trendek megváltozását, a népességfogyás megállítását vagy legalább ütemének jelentős csökkenését remélték.

A gyermekvállalást ösztönző állami szociális program keretében a házastársak az első gyermek születésekor az úgynevezett megélhetési minimum 30-szorosát, a második gyermek születésekor 60-szorosát, a harmadik és minden további gyermek megszületésénél pedig már a 120-szorosát kaphatták meg (Fedinec–Halász–Tóth, 2016, 127. old.). Hogy ez mekkora összeget jelent, arról akkor kaphatunk némi képet, ha egy gyors internetes kereséssel kiderítjük, hogy például 2010-ben Ukrajnában a létminimumot 869 ukrán hrivnyában állapították meg.¹¹ Ennek az összegnek a sokszorosát kapta meg a megszületett és Ukrajnában anyakönyveztetett gyermekek után minden ukrán állampolgár. Mindez azt jelenti, hogy az első gyermek születése után 26.870, a második gyermek megszületéséért már 52.140, a harmadik és minden újabb csemete után pedig már 104.280 hrivnyát kaptak a szülők. Ha ehhez hozzátesszük, hogy ekkoriban az amerikai dollár és az ukrán hrivnya árfolyama 1 a 8-hoz volt (vagyis 1 USA dollár 8 ukrán hrivnyát ért)¹², akkor láthatjuk, hogy ez az összeg egyáltalában nem elhanyagolható segítséget jelentett a szülők számára,

¹¹ <https://ips.ligazakon.net/document/view/OR000010?q=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BC%D1%83%D0%BC&bl=>

¹² <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/2010-01-11/>

hiszen az első gyermekért megközelítőleg 3.358, a másodikért 6.517, a további gyermekekért pedig már 13.035 amerikai dollár járt az államtól. Mindeközben 2010-ben az ukrainai havi átlagbér 2.247 ukrán hrivnyát tett ki¹³, ami USA dollárra konvertálva alig valamivel több, mint havi 280 dollár volt.

„A demográfiai hatást az újra és újra elmaradó, már 2011-ben esedékes, de a mai napig meg nem tartott népszámlálásnak kellett volna felmutatnia” – fogalmaznak a kutatók (Fedinec–Halász–Tóth, 2016, 127. old.). Bár népszámlálást azóta sem szerveztek Ukrajnában, a demográfusok számításai alapján a fent ismertetett szociális támogatások következményeként mégiscsak javult a népesedési helyzet, Kárpátalján legalábbis egészen biztosan. Molnár D. István így foglalja össze ennek a periódusnak a tanulságait:

„A 2000-es évek közepén bevezetett demográfiai intézkedéseknek köszönhetően sikerült leállítani a népességcsökkenést, sőt, a születésszámok növekedésének és az elvándorlás mértékének csökkenésével újra növekedni kezdett Kárpátalja lakosságának száma. Ehhez az is kellett, hogy stabilizálódjon a gazdaság-politikai helyzet az országban, a növekedő bérek és az újonnan alakult, főként nyugati befektetők által létrehozott munkahelyek (pl. Jabil, Flextronics, Bereg-Kábel, Eurocar) csökkentették a munkaerő kiáramlásának mértékét” (Molnár, 2018, 169. old.).

A pozitív változások azonban negatívba fordultak 2014 után, amikor a Krím Oroszország által történt elcsatolása, illetve a Kelet-Ukrajnában kibontakozott fegyveres konfliktus hatására a gazdasági helyzet ismét megrendült, illetve sokan kényszerültek arra, hogy elhagyják szülőföldjüket, és másutt keressenek boldogulást. Ezt az időszakot Molnár D. István a következőképpen foglalja össze monográfiájában:

„A 2014-es események után, a kelet-ukrainai konfliktus és a Krím elcsatolása miatt a gazdaság-politikai helyzet az országban jelentősen romlott. A külföldi befektetések elmaradtak, számos az országban működő vállalat, bank ment csődbe. Az infláció miatt a bérek értéke csökkent, ami arra ösztönözte a munkaképes lakosság számottevő hányadát, hogy a megélhetés érdekében külföldön vállaljon munkát. Mivel a külföldön munkát vállalók főként a fiatalabb korosztályból kerülnek ki, a születések száma is jelentősen visszaesett az országban. A 2014 áprilisa óta zajló hibrid háború következtében a katonaköteles korosztály jelentős része a kötelező kvóta szerinti front szolgálat miatt munkahelyeiket otthagya külföldön keresett új megélhetési lehetőséget. Ezzel

¹³ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F_%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96

párhuzamosan egyre több munkaközvetítő cég jelent meg az országban magas béreket, elfogadható munkakörülményeket kínálva a szintén munkaerőhiánnyal küszködő európai vállalatoknál. A 2017-ben az Európai Unió és Ukrajna között megkötött vízummentességi egyezmény felgyorsította a munkaerő kiáramlását. Az országban munkaerőhiány alakult ki, különösen az állami szektorban (orvosok, tanárok, önkormányzati szervek munkatársai), ahol nem tudnak versenyképes fizetést biztosítani az alkalmazottaknak. Ugyanezek a tendenciák figyelhetőek meg Kárpátalján is” (Molnár, 2018, 169–170. old.). Ezek az események és folyamatok nem voltak kedvező hatással az ország és Kárpátalja demográfiai helyzetére. Ami azonban 2022. február 24. után történik, még nehezebb helyzetet eredményez.

3.3. A 2022. február 24-én kitört háború hatásai és várható következményei: trendek és előrejelzések

2022. február 24-én, egy csütörtöki hajnalon Oroszország megtámadta Ukrajnát, és egy olyan totális fegyveres konfliktus bontakozott ki, amelyet a második világháború befejezése óta nem tapasztalt Európa. A szakdolgozat írása közben, 2023. október 31-én még mindig tartó véres háború nemcsak Ukrajna és Oroszország lakosságának életét forgatta fel teljesen, hanem az egész világ biztonságát és békéjét fenyegeti.

Mint minden háború, Oroszország Ukrajna ellen indított hadjárata is emberek ezreinek halálával, az infrastruktúra és a gazdaság embertelen mértékű pusztításával, milliók menekülésével, valamint hatalmas létbizonytalansággal jár. A még mindig folytatódó háború demográfiai, gazdasági, biztonságpolitikai és más következményeiről annak befejezéséig még óvatos becsléseink se nagyon lehetnek, hiszen egyrészt nem tudhatjuk, meddig tart még ez az örület, másrészt pedig mind az orosz, mind pedig az ukrán hatóságok a lehető legnagyobb titoktartással kezelik a háború mindenféle hatásairól szóló adatokat.

A dolgozat témájául szolgáló demográfiai mutatók kapcsán például annyit lehet tudni, hogy szinte nincs olyan nap, amikor ne tudósítanának arról a kárpátaljai hírportálok, hogy újabb, a vidékről származó katona esett el a front valamely szakaszán. A valós katonai veszteségekről azonban – a háborús helyzetre, illetve a hadiállapotról tekintettel teljesen érthető módon – senki nem kaphat valós képet, mert ezek hadititoknak minősülnek.

A kárpátaljai demográfiai helyzet kapcsán annyi megállapítást tehetünk csupán, hogy a háború kitörése óta több ezer ember, elsősorban katonaköteles korú, tehát 18 és 60 év közötti férfi hagyta el Kárpátalját, hogy elkerüljék az Ukrajna elnöke által már a háború

kitörése napján kihirdetett általános és kötelező mozgósítást (mobilizációt). A külföldre távozó kárpátaljai férfiak egy része egyedül, más része azonban családjával együtt vágott neki az ismeretlennek.

A háború első néhány hónapja után sokan, elsősorban az asszonyok és a gyermekek, hazatértek szülőföldjükre, de a férfiakat továbbra is fenyegeti a mozgósítás, így ők nem tértek haza. Nem tudhatjuk azonban, hogy a háborús helyzet elől menekülők közül kik és hányan maradnak véglegesen külföldön, és azt sem, hogy a harcok befejezését követően hányan térnek vissza falujukba, városukba.

A háború természetesen nemcsak a kárpátaljaiak jelentős részét készítette arra, hogy – ideiglenesen vagy végleg, még nem tudható – külföldre távozzanak. 2022. február 24. óta több millió ember hagyta el Ukrajnát, és az ukrajnai menekültek tömegeit fogadta be elsősorban Európa, de nem kis részben Észak-Amerika és más kontinensek számos állama. Az első hetek-hónapok után sokan hazatértek már, ám még többen vannak azok, akik a békére várnak. Az azonban bizonyosan kijelenthető, hogy minél tovább húzódik a gyilkos háború, minél több ember pusztul el a harcokban és minél több települést rombolnak porig a harcoló felek, annál többen lesznek azok, akik a külföldön maradást és a végleges letelepedést választják.

A háború kitörése Kárpátalja átvonulási terület: a külföldre igyekvők nagy része ugyanis a régióban működő határátkelőkön keresztül hagyja el Ukrajnát és lép be az Európai Unió területére.

Annak ellenére azonban, hogy Kárpátalja felvonulási területté vált, ez nemcsak azt jelenti, hogy a migrációs útvonalak közé tartozik a régió. Miközben sokan mennek külföldre, rengeteg olyan belső menekült telepedett le Kárpátalján, akik Ukrajna valamely távolabbi, háború sújtotta vidékéről érkezett ebbe a frontvonalaktól távoli, békés régióba. Akárcsak a külföldre távozottak esetében, úgy a Kárpátaljára érkezetteknel sem lehet ma még biztosan tudni, kik és hányan maradnak a háború befejezését követően is a régióban, és mennyien lesznek azok, akik a harcok végeztével inkább hazatérnek otthonaikba.

A háborús helyzet miatt pontos számokat ugyan nem tudunk mondani arról, hogy hányan telepedtek le ténylegesen vagy ideiglenesen Kárpátalján 2022. február 24. után, bizonyos adatokkal azonban mégiscsak rendelkezünk a betelepülés mértékéről, amelyek révén némi képet kaphatunk a migrációs folyamatok volumenéről.

A sajtóban megjelent összesítések szerint a háború kitörését követően ezernél több olyan cég és vállalat relokációjára került sor, amelyek azokról a területekről helyezték át székhelyüket valamely nyugat-ukrajnai régióba, ahol háborús cselekményekre került sor.

Informatikai vállalkozásoktól egészen ipari cégekig a gazdasági ágazat minden területéről találhatunk vállalatokat az áttelepülő cégek között. A relokáció – vagyis a termelés és tevékenység áthelyezése – mellett döntő cégvezetők legnagyobb része, mintegy 24 százaléka Lviv (Lemberg) megyét választotta új székhelyként, de Kárpátalja az országban a második helyen áll a legtöbb vállalkozást és céget befogadó régiók között; ebben a megyében a tevékenységét áthelyező cégek 14,5 százaléka talált helyet.¹⁴

Egy 2022 nyarán készített összesítés adatai alapján 358 cég helyezte át székhelyét Kárpátaljára.¹⁵ Ezek legnagyobb része munkavállalói jelentős hányadát, illetve a dolgozók családtagjait, szintén magával hozta ebbe a biztonságosnak ítélt régióba.

A Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás 2023. május 25-én közzétett hivatalos adatai szerint Kárpátalján 156 ezer olyan személyt tartanak nyilván az állami hatóságok, akik rendelkeznek az ukránul ВПО-*nak* (rövidítés: внутрішньо переміщена особа) nevezett státusszal, vagyis hivatalosan regisztrált menekülteknek számítanak. A regisztrált menekültek számos szociális kedvezményben részesülnek, lakhatási támogatást, étkezési hozzájárulást kapnak, és ha nincs szálláshelyük, közösségi szálláshelyeket biztosítanak számukra.

Valójában azonban a kárpátaljai hatóságok összesen 400 ezerre becsülik azoknak a régióba érkezetteknek a számát, akik a háború elindítása óta érkeztek ide, Kárpátaljára, ám sokan – ilyen vagy olyan okokból – nem regisztrálják belső menekültként magukat, és rokonoknál, ismerősöknél, albérletben húzzák meg magukat, vagy már saját ingatlant vásároltak.¹⁶⁶ Az Ukrajna belső vidékeiről Kárpátaljára menekülők közül egyébként sokan azért nem regisztrálják magukat belső menekültként, mert a regisztráció során a hadköteles személyeknek a hadkiegészítő parancsnokságon is jelentkezniük kell, és amennyiben nem rendelkeznek valamilyen felmentésre vonatkozó joggal, akkor bizony – akárcsak a helyi, kárpátaljai hadköteleseket, pket is – behívhatják a hadseregbe, és mozgósíthatják őket, majd a frontra kerülhetnek. Ezért sokan inkább lemondanak a belső menekült státusszal járó kedvezményekről és juttatásokról, és a hatóságok látókörén kívül próbálnak maradni. Ha figyelembe vesszük, hogy Kárpátalja lakossága a háború kitörése előtt körülbelül 1,2 millió fő volt, akkor képet kaphatunk arról, milyen mértékben terheli meg a megye

¹⁴ <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3709448-relokovanij-biznes-vid-gadzetiv-i-bronikiv-do-kavuniv-i-sirnih-snekiv.html>

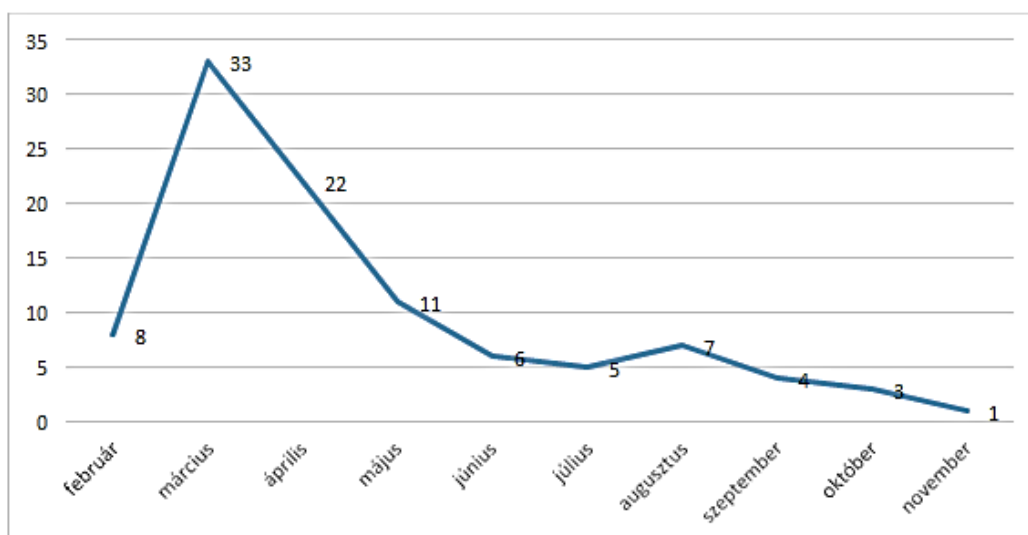
¹⁵ Релокація бізнесу: 358 компаній переїхали на Закарпаття. <https://suspilne.media/254478-relokacia-biznesu-358-kompanij-pereihali-na-zakarpatta/>

¹⁶ Нові мешканці Закарпаття: ситуація та потреби переміщеного населення. <https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselennya>

szociális ellátórendszerét a régióban hivatalosan regisztrált 156 ezer menekült. A nem regisztrált belső menekültekkel együtt 400 ezer főre becsült, frissen Kárpátaljára került lakos pedig soha nem látott terheket rak a kárpátaljai infrastruktúrára.

Mindeközben Irina Verescuk miniszterelnökhelyettes arról számolt be 2023 májusában, hogy Ukrajnában mindösszesen 5 millió főt tesz ki a regisztrált belső menekültek száma, de összességében 7 millió belső menekült kényszerült arra, hogy állandó lakhelyét elhagyva az ország valamely más régiójában keressen menedéket.¹⁷

A belső menekültek túlnyomó többsége a háború első hónapjaiban érkezett Kárpátaljára. A régióban hivatalosan regisztrált belső menekültek 2022 márciusában kerültek a legnyugatibb ukrajnai régióba (16. ábra).

16. ábra: A 2022 februárja és novembere között Kárpátaljára érkezett belső menekültekaránya a régióba érkezés ideje alapján

Forrás: <https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naselessly>

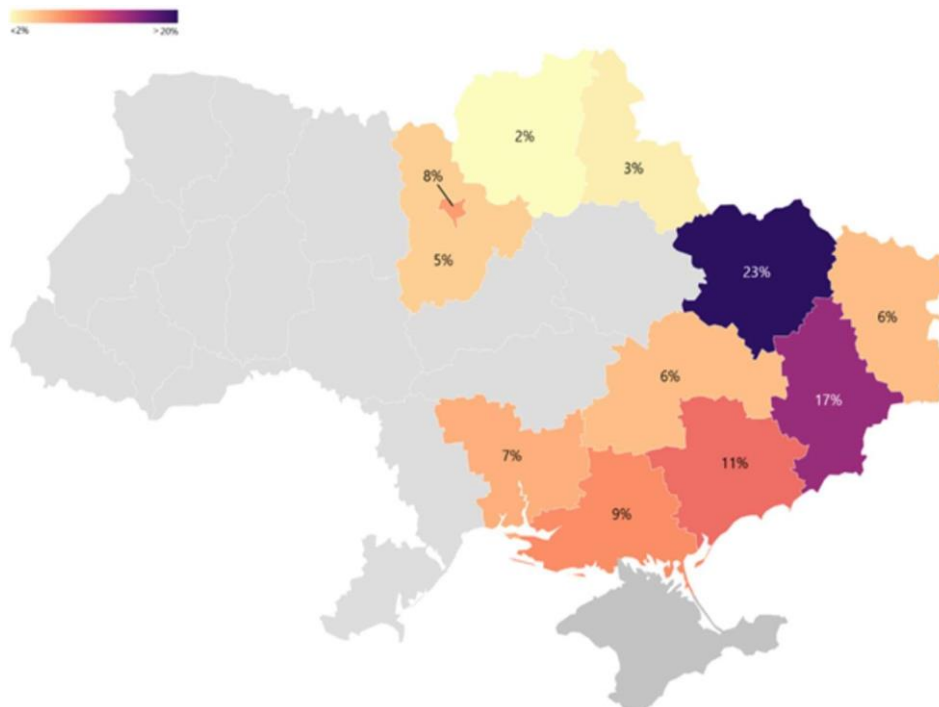
Ha arra keressük a választ, hogy honnak érkeztek Kárpátaljára a belső menekültek, akkor azt találjuk, hogy gyakorlatilag minden olyan régióból jöttek emberek, ahol aktív harci cselekmények voltak folyamatban a háború kezdete óta. A 17. ábra azt mutatja be, hogy a háború különböző szakaszaiban hol húzódott a frontvonal, a 18. ábrán pedig az látható, hogy honnan érkeztek Kárpátaljára a hivatalosan belső menekültként nyilvántartottak.

¹⁷ Відбулося засідання Конгресу місцевих та регіональних влад при Президенті України. Децентралізація. 06 березня 2023 року. <https://decentralization.gov.ua/news/16203>

17. ábra: A harci cselekmények és a frontvonal Ukrajna területén

Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682>

18. ábra: A Kárpátalján hivatalosan regisztrált belső menekültek állandó lakhelye szerint

Forrás: <https://niss.gov.ua/news/statti/novi-meshkantsi-zakarpattya-sytuatsiya-ta-potreby-peremishchenoho-naseleennya>

A 18. ábrán jól látható, hogy a Kárpátaljára érkezett belső menekültek csaknem egynegyede (egészen pontosan 23 százaléka) az északkelet-ukrajnai Harkiv megyéből érkezett, és viszonylag nagyobb számban érkeztek Donyeck megyéből (17 százalék) és Zaporizsja régióból (11 százalék) is. A fővárosból, Kijevből jött Kárpátaljára a régióban nyilvántartott belső menekültek 8 százaléka (18. ábra).

4. A NEMZETISÉGI ÉS NYELVI VISZONYOK ALAKULÁSA A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN A 19. SZÁZAD VÉGÉTŐL MÁIG

Bár az egyes népszámlálási adatokat – az eltérő módszerek, kérdések és célok miatt – nem könnyű egységesen kezelni és összehasonlítani, a 4. táblázat adataiból látszik, hogy az egyes államfordulatokat követő népszámlálások mindig nagyfokú eltérést mutatnak az előzőhöz képest, tehát a politikai változások nagyban befolyásolták a régió nemzetiségi összetételét (Cserniczkó, 2013). Az 5. táblázat címében nem véletlenül szerepel az „etnikai-nyelvi” megjelölés: a különböző népszámlálások ugyanis más-más időben, szemlélet és módszertan szerint, illetve különböző kérdések alapján készültek. Egyes censzusok során például a nemzetiséget, máskor az anyanyelvet vették figyelembe, de arra is van példa, hogy mindkettőre rákérdeztek (Cserniczkó–Molnár, 2015).

5. táblázat: Az etnikai-nemzetiségi viszonyok változása a mai Kárpátalja területén 1880 és 2001 között, a népszámlálások adatai alapján (%-ban)

Forrás: saját szerkesztés Kocsis–Kocsis-Hodosi 1998; Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941); Iltyo szerk. 2003; Molnár–Molnár, 2005; Cserniczkó, 2013 alapján.

	1880	1900	1910	1921	1930	1941	1959	1970	1979	1989	2001
Ruszinok	59,80	58,91	55,54	60,79	60,80	58,81					
Ukránok							74,60	76,42	77,75	78,41	80,51
Magyarok	25,47	28,18	30,66	18,13	15,93	27,41	15,89	14,37	13,71	12,50	12,08
Oroszok							3,22	3,33	3,61	3,97	2,47
Németek	7,59	9,43	10,54	1,57	1,74	1,55	0,38	0,4	0,32	0,28	0,29
Románok	1,86	1,88	1,90			1,83	1,99	2,22	2,35	2,37	2,56
Szlovákok	1,96	1,3	1,05	3,21	4,73	0,80	1,34	0,97	0,77	0,59	0,45
Zsidók				13,08	12,51	9,25	1,32	1,03	0,33	0,21	0,04
Cigányok						0,14	0,54	0,56	0,48	0,97	1,12
Egyéb	3,32	0,28	0,31	3,23	4,29	0,19	0,72	0,71	0,67	0,69	0,48

A Kocsis–Kocsisné szerzőpáros (1992, 33. old.) a következőkben látja a magyarság nagyarányú növekedésének okait az 1880–1910-es népszámlálások közötti időszakban:

„A magyarok ilyen nagyfokú gyarapodása elsősorban megnövekedett természetes szaporodásuknak, a kivándorlásban való – a ruszinokhoz képest – kisebb részvételüknek, a zsidók, németek természetes, szívesen vállalt asszimilációjának, magyarosodásának, illetve az ugozsai bizonytalan etnikai hovatartozású, görög katolikus magyar-ruszin népesség (Nagyszőlős, Tekeháza, Fancsika, Karácsfalva, Mátyfalva, Szőlősvérgárdó, Batár, Csomafalva stb.) ezúttal magyar érzülete felülkerekedésének volt köszönhető”.

Az 1880. és 1910. évi magyar statisztikai adatokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy ezek *anyanyelvi* adatokat tartalmaznak. A zsidó lakosságot akkor anyanyelvi alapon elsősorban a német és magyar anyanyelvűek közé sorolták be. A zömében a jiddis beszélőinek tekinthető izraelitákat a népszámlálások során nem regisztrálták külön. Az 1900. és 1910. évi census során a népszámlálást végzők számára kiadott útmutatóban ez állt: „Úgy anyanyelv, valamint más beszélt nyelv gyanánt is mindig csak élő nyelv írható be, ennél fogva a zsidó vagy héber nyelv nem mutatható ki. Az ország némely vidékén található zsidó vallású egyéneknél tehát, akik a héberrel kevert, rontott német nyelvet, az úgynevezett jargont használják, a német nyelvet kell bejegyezni.”¹⁸

Az 1890. évi census adatait összefoglaló, „A Magyar Korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei” című kiadvány I. részének 129. oldalán Bereg vármegye kapcsán olvashatjuk az alábbiakat: „Bereg megyében [...] csak alig van egy pár német község, a németek számát csaknem kizárólag az ottani zsidók képezik [...], holott csekély kivétellel az elrontott német nyelvet beszélnek s így német ajkúaknak veendő.” Nyilván részben ez magyarázza, hogy a dualizmus kori népszámlálások mind a négy vizsgált vármegyében viszonylag jelentős német anyanyelvű lakosságot mutattak ki. Máramarosban például 1910-ben 16,6% volt a német ajkúak aránya.¹⁹

Az 1921. és 1930. évi népszámlálások adatai szerint a magyarság aránya nagyot zuhant Kárpátalján, ami egyrészt az államfordulattal járó népmozgással magyarázható (magyar hivatalnokok, értelmiségiek stb. Magyarországra távozása, illetve cseh és szlovák hivatalnokréteg Kárpátaljára települése), másrészt azzal, hogy a *nemzetiséget* és nem anyanyelvet vizsgáló csehszlovák census ekkor már külön nemzetiségként tünteti fel a jelentős részben asszimilálódott, tehát már magyar anyanyelvű zsidókat és cigányokat.

¹⁸ Népszámlálási digitális adattár – KSH.

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozponti_statisztikai_hivatal_nepszamlalasi_digitalis_adattar/

¹⁹ Népszámlálási digitális adattár – KSH.

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozponti_statisztikai_hivatal_nepszamlalasi_digitalis_adattar/

Emellett ebben az időszakban a földreform jegyében több szláv telepet létesítettek a homogén magyar településterületen belül, a trianoni államhatár közelében (Kocsis–Kocsisné, 1992, 36; Szakál, 2017).

Az 1941. évi népszámlálást ismét Magyarország szervezte a régióban, egy újabb államfordulatot követően. Ez a népszámlálás újabb fordulatot hozott a nemzetiségi arányokban. Kocsis és Kocsisné (1992, 37. old.) így foglalja össze az 1941. évi magyar népszámlálás eredményeit: „Az etnikai arányoknak a magyarok számát megduplázó eltolódása több tényezőnek volt köszönhető: cseh, szlovák állami alkalmazottak, telepések túlnyomó részének elköltözése, a magyar anyanyelvű zsidók, bizonytalan etnikai hovatartozásúak, kétnyelvűek ezúttal ismét magyarként való számbavétele, a trianoni magyar államterületről nagyszámú magyar beköltözése. Az államhatalmi változásra érzékenyen reagáló városok népességének etnikai összetétele ebben az időszakban is – most a magyarok javára – jelentősen átformálódott.”

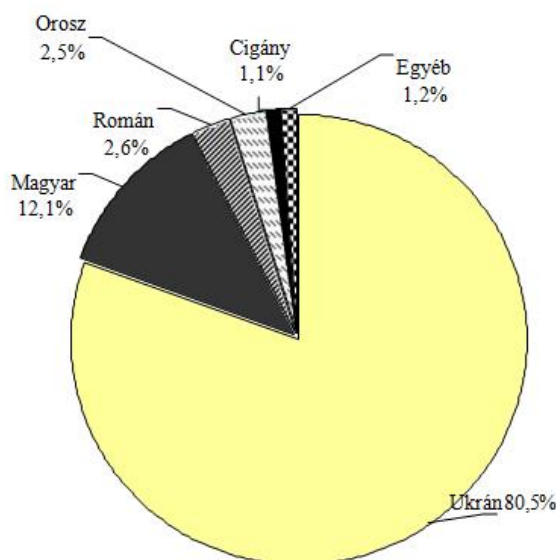
Az első szovjet népszámlálást 1959-ben tartották Kárpátalján, amely során a lakosság nemzetiségi összetételét vizsgálták. A népszámlálás adatai erősen torzítanak. A Kárpátalját megszálló 4. ukrán front 1944. november 13-i 0036. számú parancsa értelmében a szovjet hadsereg a 18 és 50 év közötti magyar és német férfi lakosságot ún. *málenkij robot*-ra hurcolta a Szovjetunió belső területeire. Botlik és Dupka (1991, 55. old.) 40 ezer kárpátaljai magyar és német elhurcoltat említ, s szerintük közel 70%-uk a sztálinista lágerekben pusztult el. Ugyanők más helyen (1993, 13. old.) azonban már azt állítják, hogy 1944. november 18. és december 16. között 22.951 magyar férfit hurcoltak el Kárpátaljáról.

A görög katolikus egyház 1949. évi felszámolásával a korábban ruszinként számon tartottakat már ukrán nemzetiségüként vették nyilvántartásba (Cserniczkó–Molnár, 2015). Ezzel magyarázható, hogy 1959-től a *ruszinok* eltűntek a nemzetiségi és anyanyelvi statisztikákból, hiszen a ruszinságot az ukránok közé sorolták be. A betelepülés magyarázza a közel 30 ezres orosz populáció megjelenését a régióban. Figyelembe kell vennünk továbbá, hogy a háborús események következményeként megközelítőleg 25 ezer magyar menekült át a mai Magyarország területére, s nem feledkezhetünk meg a jelentős részben magyar anyanyelvű zsidóság háborús veszteségeiről sem (Kocsis–Kocsisné, 1992, 37. old.).

Az 1970. és 1979. évi népszámlálás már a magyarság számának növekedését mutatja, az 1989. évi viszont csökkenést regisztrál. A visszaesés elsősorban a magyarok kivándorlásával, másrészt azzal magyarázható, hogy a magukat korábban főként magyarnak valló cigányok közül 1989-ben többen vállalták saját nemzetiségüket, mint azelőtt (Braun–Molnár–Cserniczkó, 2010). Erre utal, hogy a magyarok számának csökkenésével egyidőben

a cigányok száma 1979-hez képest 1989-re csaknem megduplázódott. Az orosz és ukrán lakosság számának és arányának folyamatos növekedése mellett szembevetendő a zsidóság számának nagyarányú csökkenése, ami annak tudható be, hogy a szovjet hatóságok lehetővé tették számukra a kivándorlást, amivel sokan éltek is.

A 2001-es, immáron ukrainai census adatai szerint Kárpátalja lakosságának legnagyobb részét (80,5%) az ukránok alkotják. Utánuk a magyarok (12,1%), a románok (2,6%), az oroszok (2,5%) és a romák (1,1%) következnek; a más nemzetiségűek aránya 1,2% (19. ábra). A 2011-es népszámlálás már csupán 0,04%-nyi zsidó nemzetiségűt mutatott ki Kárpátalján, miközben a 20. század első felében a zsidóság a régió lakosságának legalább tizedét alkotta. Ma már jórészt csak a zsidóság emlékeivel találkozhatunk Kárpátalján.

19. ábra: Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben

Forrás: Iltyo szerk., 2003 alapján.

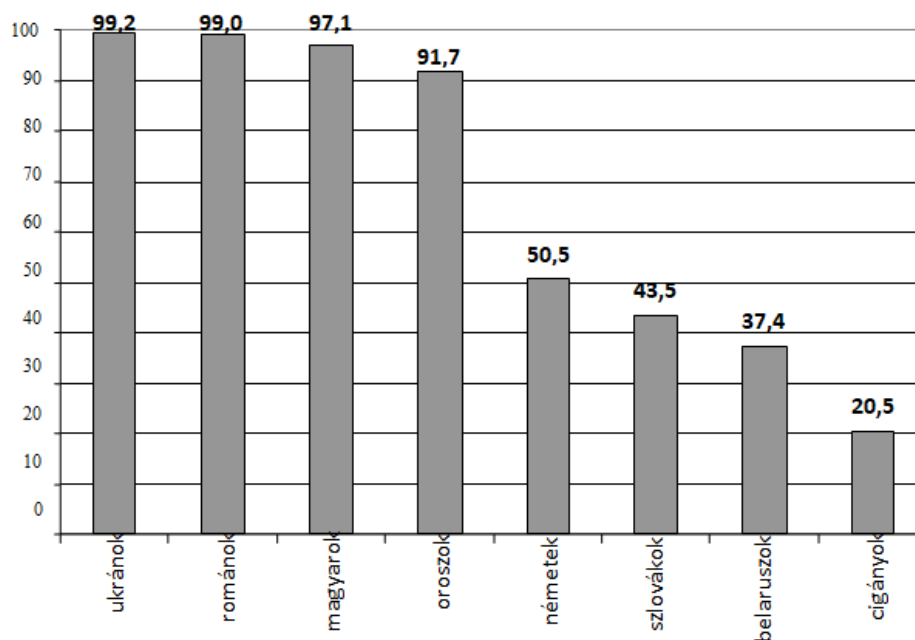
A kárpátaljai nyelvi helyzet egyik lényeges összetevője az egyes közösségek nyelvmegtartási törekvéseinek erőssége. Kárpátalján mind a többségi nemzet (az ukránok), mind pedig a két legnagyobb nemzeti kisebbség képviselői (a magyarok és a románok) az országos átlagnál magasabb arányban ragaszkodnak anyanyelvükhöz (a magyarok 97%-a és a románok 99%-a). Ukrajnában az orosz nemzetiségűek csaknem 96%-a tartja anyanyelvének az orosz, Kárpátalján viszont ez az arány kisebb: 92%.

Jelentős a roma, a belarusz, a szlovák és a német közösség nyelvi asszimilációja: körükben az említettél magasabb a más nyelvet anyanyelvként megnevezők aránya (41-táblázat, illetve 20. ábra).

6. táblázat: Kárpátalja népességének megoszlása nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

Forrás: Iltyo szerk., 2003 alapján.

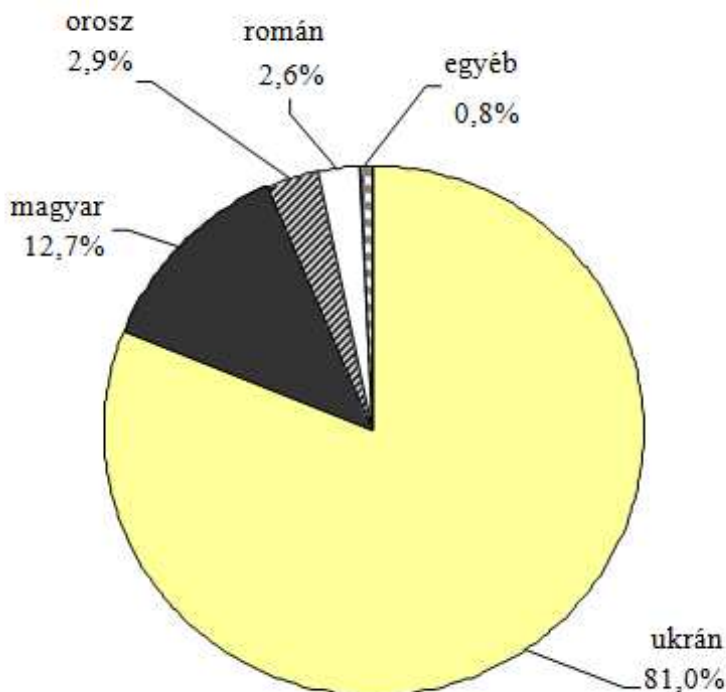
nemzetiség	lélekszám (fő)	arányuk az össz- lakosságon belül	közülük anyanyelvének nevezte meg:					
			saját nemzete nyelvét	az ukránt	a magyart	a románt	az oroszt	egyéb nyelvet
ukránok	1 010 127	80,5	1 001 977	–	1 851	248	5 297	754
magyarok	151 516	12,1	147 056	3 932	–	16	378	134
románok	32 152	2,6	31 846	163	22	–	42	79
oroszkok	30 993	2,5	28 435	2 451	65	18	–	24
cigányok	14 004	1,1	2 871	2 335	8 736	12	28	22
szlovákok	5 695	0,5	2 480	2 366	645	1	147	56
németek	3 582	0,3	1 810	1 419	150	2	173	28
belaruszok	1 540	0,1	576	283	9	1	666	5
egyéb	5 005	0,3	1 806	1 342	195	80	1 246	336
összesen	1 254 614	100	1 218 857	14 291	11 673	378	7 977	1 438

20. ábra: Az anyanyelv és nemzetiség egybeesése Kárpátalja legnagyobb nemzetiségeikörében a 2001. évi népszámlálás adatai alapján (%-ban)

Forrás: Iltyo szerk., 2003 alapján.

A kárpátaljaiak abszolút többsége, egészen pontosan a 81 százaléka az ukrán nyelvet tekinti anyanyelvének. A magyar anyanyelvűek aránya 12,7%, orosz anyanyelvű 2,9%, a román az anyanyelve a lakosság 2,6%-ának (21. ábra).

21. ábra: Kárpátalja lakosságának anyanyelvi összetétele a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

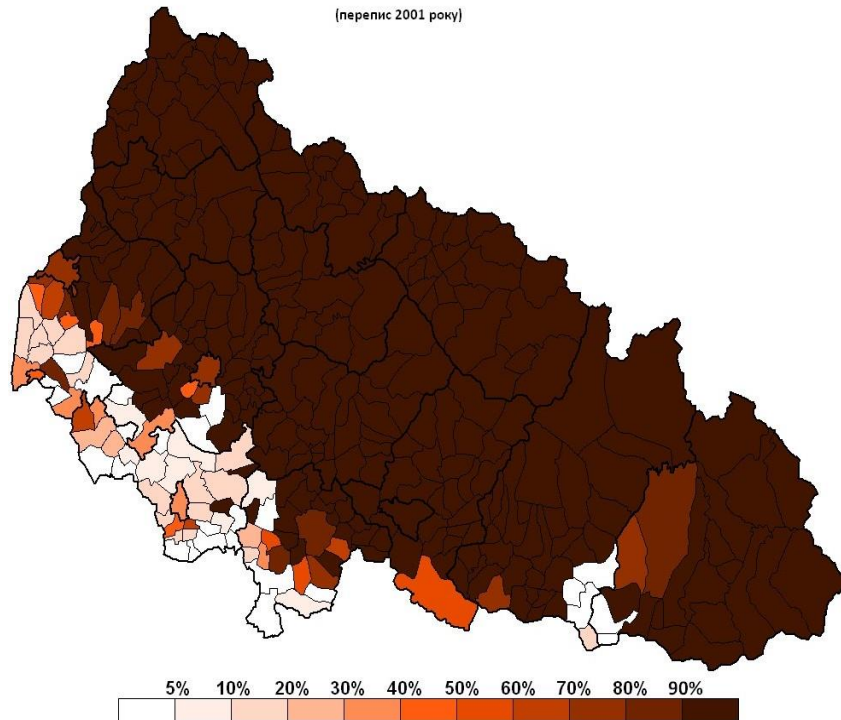
Forrás: Iltyo szerk., 2003 alapján

A kárpátaljai nyelvi helyzet érdekessége továbbá, hogy az országos tendenciával ellentétben Kárpátalján a nyelvi asszimiláció elsősorban nem az orosz, hanem az ukrán nyelvnek kedvez. A nem ukrán nemzetiségűek közül csaknem kétszer annyian vallják az ukránt anyanyelvüknek (14 291 fő), mint ahányan a nem orosz nemzetiségűek közül az orosz (7 977 fő).

Az Ukrajnában élő magyar nemzetiségűek 96,8%-a, a magyar anyanyelvűeknek pedig 98,2%-a egyetlen régióban élt: Kárpátalja területén. A kárpátaljai magyarok legnagyobb része (62%-a) máig olyan településen él, ahol a magyarság abszolút többséget alkot (Csernicskó és munkatársai, 2021, 19–20. old.).

Ukrán anyanyelvűek a régió teljes területén találhatóak, sőt: az Ukrajna államnyelvét anyanyelvüknek tekintők túlnyomó többsége olyan településen él Kárpátalján, ahol többséget alkotnak (22. ábra).

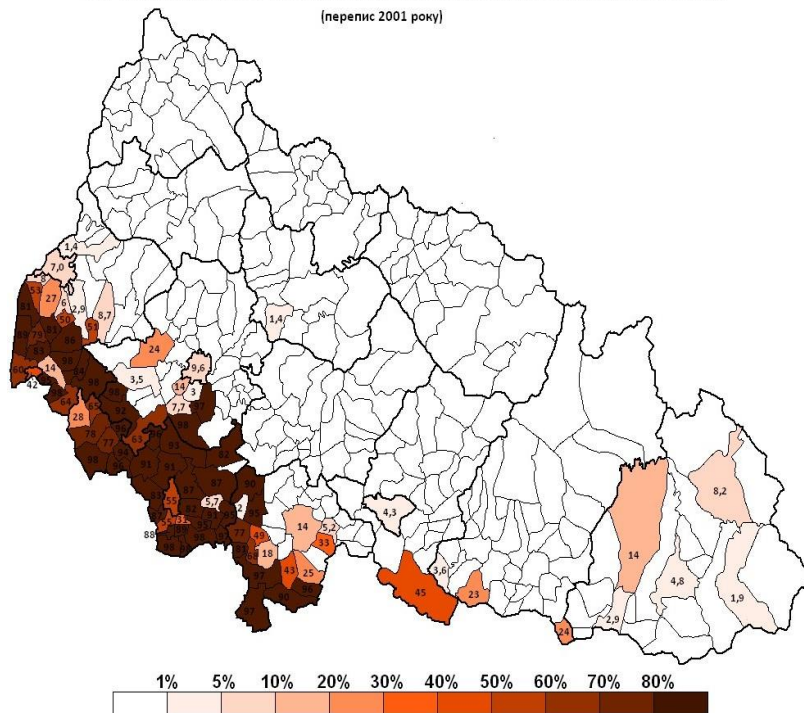
Поширення української мови у міських та сільських радах Закарпатської області
(перепис 2001 року)

22. ábra: Az ukrán anyanyelvűek aránya Kárpátalja településein a 2001-es census adatai alapján

Forrás: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/Zakarpatska2001UkrainianLanguage.PNG>

Поширення угорської мови у міських та сільських радах Закарпатської області
(перепис 2001 року)

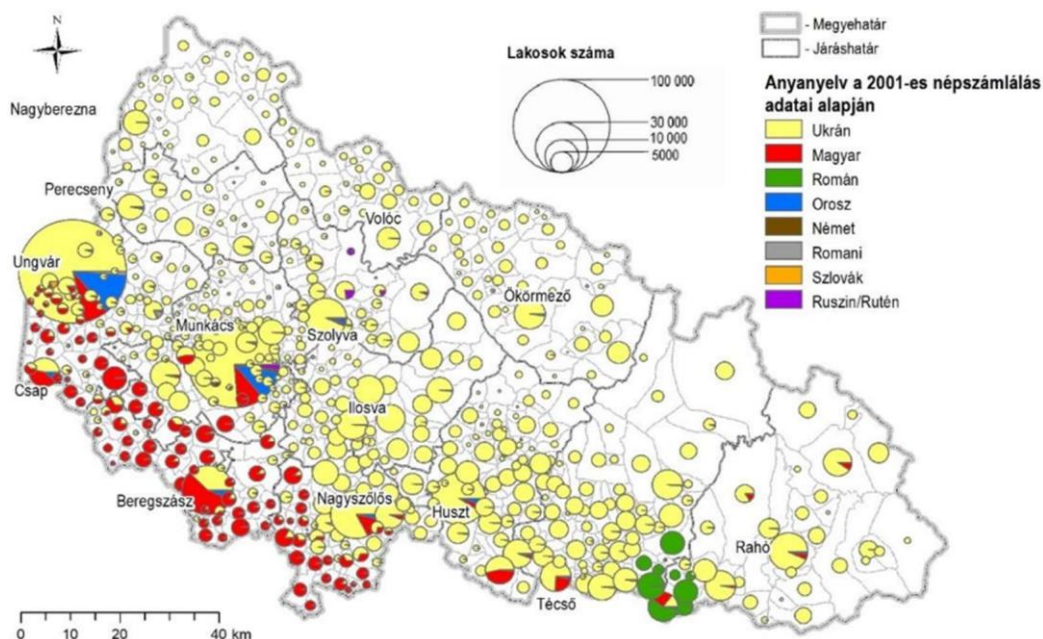

23. ábra: A magyar anyanyelvűek aránya Kárpátalja településein a 2001-es censusadatai alapján

Forrás: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Zakarpatska2001HungarianLanguage.PNG>

A magyar anyanyelvűek – ahogyan az már a 15. század végéről korábban bemutatott adatokban is szerepelt – a régió déli, az ukrán–magyar államhatár közvetlen közelében található síkvidéki sávjában élnek elsősorban (23. ábra).

Az orosz ajkú lakosság főként Kárpátalja városaiban összpontosul, a román közösség pedig az ukrán–román államhatár közvetlen közelében, kisebb tömböt alkotva él (24. ábra).

**24. ábra: A lakosság anyanyelvi összetétele Kárpátalján településenként a 2001-es
cenzus adatai alapján**

Forrás: Csernicskó és munkatársai, 2021, 21. old.

A kárpátaljai magyarok demográfiai viszonyain a 2001 óta eltelt időszakban (és különösen a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus 2014-es kitörése, illetőleg a 2022. február 24-én kirobbant háború utáni időszakban) a magyar fiatalok több ezres nagyságrendű (főként Magyarországra irányuló) emigrációs hulláma jelentősen változtathatott (Karácsonyi–Kincses, 2021, Tátrai–Molnár–Kovács–Eröss, 2018). Ezekről a változásokról azonban keveset tudunk, hiszen az ukrán kormány 2001 óta nem szervezett népszámlálást.

2017-ben azonban magyarországi és kárpátaljai társadalomkutatók közösen végeztek empirikus kutatást a Kárpátalján élő magyar lakosság demográfiai jellemzőinek felmérése céljából. A projekt a SUMMA 2017 címet kapta. Az átfogó kérdőíves felmérés során nyert adatokból a kutatók megállapították, hogy 2017-ben a kárpátaljai magyarok száma körülbelül 125,2 ezer fő volt. Ehhez hozzáadva a magukat vélhetően magyar nemzetiségűnek valló romák számát, a kárpátaljai magyar nemzetiségűek számát a kutatók

2017-ben 130,7 ezer főre becsülték (Tátrai–Molnár–Kovács–Eröss, 2018, 19–20. old.).

A 2001-es census hivatalos adataihoz képest tehát (amely 151,5 ezer főnyi magyart talált a régióban) a kárpátaljai magyar lakosság száma 13,7%-kal csökkent 2017-re a Summa 2017 című kutatás adatai szerint. A fogyás évi átlagos üteme kedvezőbb, mint más Kárpát-medencei magyar közösségekben (Tátrai–Molnár–Kovács–Eröss, 2018, 20. old.). A csökkenésért elsősorban (nagyjából 70%-ban) a kifelé irányuló migrációt teszik a felelőssé a kutatók, míg a csökkenés 30%-át szerintük a természetes fogyás (vagyis az egész Ukrajnára jellemző negatív népszaporulat) okozza. A SUMMA 2017 adataiból érdekes módon az derült ki, hogy az asszimiláció – „Kárpát-medencei szinten egyedülálló módon” – érdemben nem befolyásolja a magyar lakosság lélekszámának csökkenését (Tátrai–Molnár–Kovács–Eröss, 2018, 24–25. old.). A vizsgálat összefoglalója szerint 2001 óta a kárpátaljai magyarság tekintetében általában véve kedvezőtlen demográfiai folyamatok regisztrálhatók, ugyanakkor fontosnak tartják kiemelni a szakemberek, hogy a többi Kárpát-medencei magyar kisebbségi közösséghez képest a demográfiai jellemzők viszonylag kedvezőnek tekinthetők, hiszen a csökkenés itt jóval kisebb mértékű, mint más régiók magyar közösségei körében (Tátrai–Molnár–Kovács–Eröss, 2020, 42. old.).

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2015-ben elfogadta az önkormányzatok önkéntes egyesüléséről szóló törvényt²⁰, mellyel kezdetét vette az ukrán közigazgatási vagy más néven decentralizációs reform (Cserniczkó és munkatársai, 2021, 112–143. old.).

Az adminisztratív, a régió közigazgatását átalakító reform következtében a helyi városi és falusi önkormányzatoknak egyesült területi közösségekbe (ukránul: об'єднання територіальних громад, rövidítve ОТГ, magyarul OTH), más néven kistérségekbe (hromáda) kellett szerveződniük. Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2020. július 17-én szavazta meg a járások létrehozásáról és megszüntetéséről szóló rendeletét²¹, amellyel a decentralizációs folyamat jogi szabályozása lezárult. Ennek következményeként Ukrajna 490 járása megszűnt, és helyette mindössze 136 új járás alakult ki.

Kárpátalja vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a régió korábbi 13 járása helyén (25. ábra) mindössze 6 járás (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Huszti, Técsői és Rahói járás) maradt (26. ábra).

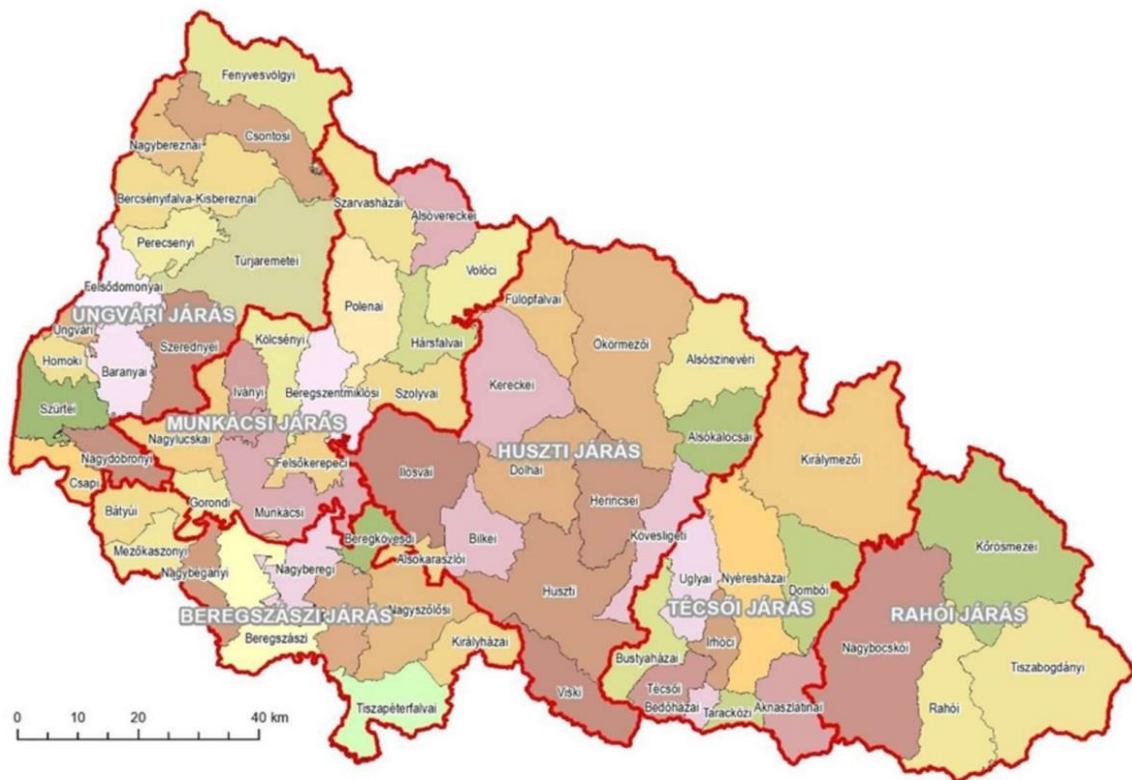
²⁰ Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

²¹ Постанова Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

25. ábra: Kárpátalja közigazgatási felosztása a decentralizáció előtt

Forrás: Csernicskó és munkatársai, 2001, 114. old.

26. ábra: Kárpátalja közigazgatási felosztása a decentralizáció után (2020-ban)

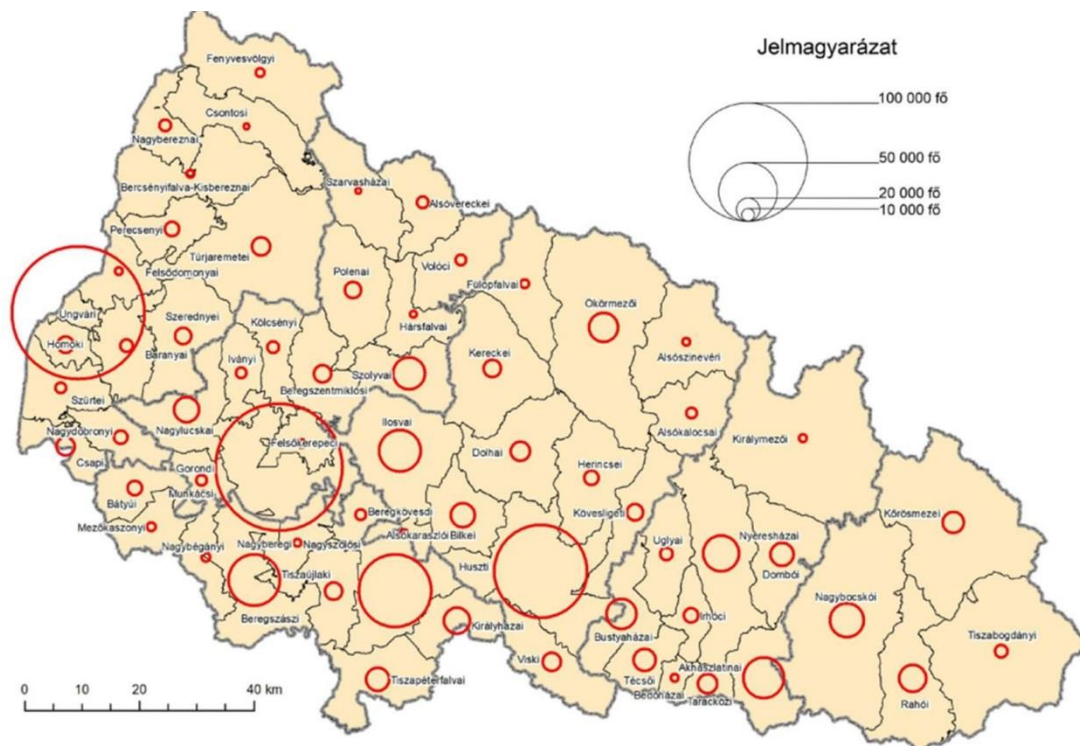
Forrás: Molnár–Dobos, 2021, 30. old.

Az átszervezés azzal is járt, hogy a korábbi 337 helyi önkormányzat (27. ábra) 64 kistérségbe szerveződött (28. ábra).

27. ábra: Kárpátalja helyi önkormányzatai a decentralizáció előtt

Forrás: Csernicskó és munkatársai, 2001, 116. old.

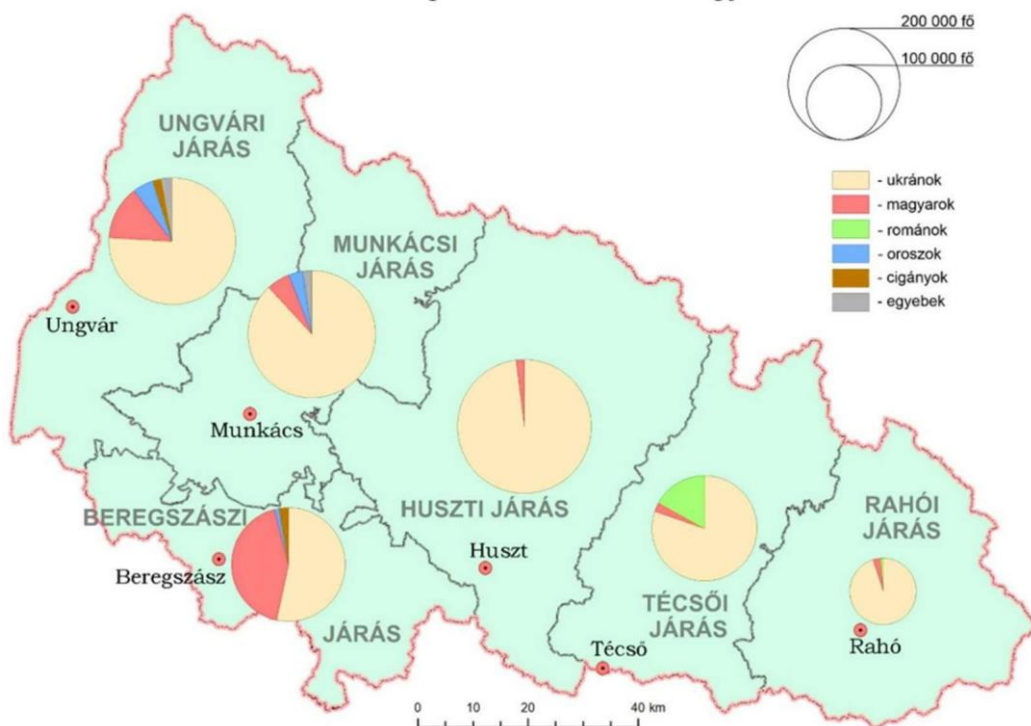

28. ábra: Kárpátalja kistérségei és azok lakosságának száma a decentralizáció után

Forrás: Molnár–Dobos, 2021, 45. old.

A már említett decentralizációs törvény 4. cikkének 4. bekezdése szerint az önkormányzatok egyesülése során figyelembe kell venni a történelmi, természeti, etnikai és kulturális szempontokat. A törvényi alap tehát megvolt arra, hogy a magyar nyelvterület jelentős része egyetlen közigazgatási egységbe tömörülhessen. A kárpátaljai magyar közösség érdekképviseleti szervei javaslatot dolgoztak ki egy magyar többséggel rendelkező járás (ukránul: район) létrehozására. Azonban Kárpátaljának a közigazgatási reform nyomán újonnan létrejött adminisztratív felosztása során a nemzetiségi és nyelvi viszonyokra nem voltak tekintettel, aminek következményeként a magyar lakosság részaránya az új járásokban és a településegységekből létrejövő új hromádákban (kistérségekben) is csökkent.

A decentralizációs reform következtében kialakult Beregszász központú járás a korábbi Beregszászi járás, két korábbi munkácsi járási település, illetve az ukrán többségű Nagyszőlősi járás, valamint az Ilosvai járás néhány településének összevonásából jött létre, és megszűnt az egyetlen magyar többségű járás Ukrajnában. Az Ungvári és Munkácsi járásban is jelentősen csökken a magyarok részaránya: az előbbiben 33%-ról 13%-ra, míg az utóbbiban 12%-ról 4%-ra. Az újonnan létrejött 6 járás, illetve a kialakított 64 kistérség lakosságának nemzetiségi összetételét a 29., illetve a 30. ábra mutatja be.

29. ábra: Kárpátalja decentralizáció nyomán létrejött új járásainak nemzetiségi összetétele

Forrás: Molnár–Dobos, 2021, 47. old.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Szakedolgozatomban arra vállalkoztam, hogy bemutatom a mai Kárpátalja területének demográfiai folyamatait a legkorábbi ide vonatkozó adatoktól egészen a 21. század elejéig, vagyis napjainkig, különös tekintettel a magyar nyelv hordozói számának és arányának az alakulására. A munkát, illetve az adatok feldolgozását és értelmezését jelentősen megnehezítette az a tény, hogy a mai Kárpátalja megyeként ismert régió hosszú évszázadokon át nem létezett egységes földrajzi, néprajzi vagy közigazgatási entitásként, és bár a huszadik század elején már kialakult több olyan közigazgatási egység, amelynek területe csaknem azonos a mai Kárpátalja területével, ám a régió állandó és közigazgatási határokkal pontosan meghatározott területe is csak a második világháborút követően, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságon belül jött létre.

Mivel az a vidék, amely lakosságának alakulása a kutatás tárgyát képezte, a történelem során több különböző államhoz tartozott, több különböző módszertani eljárás szerint lebonyolított népszámlálás adatait kellett a régió mai területére vonatkoztatni és összehasonlítani. Mivel azonban a téma kutatói az alapstatisztikák vonatkozásában már elvégezték az adatok átszámítását, munkám során hagyatkozhattam az általuk elvégzett számításokra.

Sčítanie ľudu 1930. - Népszámlálás 1930.

Összeírási ív

U včřních obcí a miest _____
 A nagyobb községekben és városokban _____

ulica alebo námestie _____
 utca vagy tér _____

Ulice orientácia (v ulici, na námestí) _____
 tájékoztató szám (az utcában, a téren) _____

Meno majiteľa domu (národov ústavu) _____
 A háztulajdonos neve (az intézet neve) _____

Štátna príslušnosť u žien, štátnych príslušníkov národného tŕa domovská príslušnosť (obec, polit. okres, krajina)	Hárodnost (materský jazyk)	Náboženské vyznanie (cirkevná príslušnosť) alebo bez vyznania	Znalosť čítania a písania (len u osôb starších ôch rokov či vie čítať i písať alebo len čítať alebo nevie ani čítať ani písať)	Povolanie - Hivatás (foglalkozás)			Či je sčítaný v obci prítomný	Jestliže dočame, nech uvedie svoje miesto bydlisko	Telésné vady Testi fogyatkozás	Poznámka Jegyzet
				druh povolania	postavenie v povolani	blížšie označenie zavedu a miesto zavedu				
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

A. A házban 1930 december 1-ről 2-ra virradó éjjel jelenlévő személyek (lásd az Utasítást).

31. ábra: Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás során használt kétnyelvű (szlovák-magyar) adatfelvevő lap egy részlete

Forrás: <https://korkep.sk/wp-content/uploads/2021/02/lap1xb.jpg>

Azt, hogy mennyire különböztek egymástól az egyes népszámlálások, jelzik azok az adatlapok is, amelyeket az összeírások során használtak, és amelyekből egy-egy részletet a dolgozatomban különböző fejezeteiben is bemutattam (lásd a 6., 8. és 12. ábrát az előző fejezetekben, valamint a 31. ábrát ebben a részben).

A 15. század végétől már rendelkezünk bizonyos adatokkal arról, hogy kik és hányan éltek a vizsgált területen. A rendszeres, statisztikai adatgyűjtéssel céljából a központi államhatalom által a népszámlálások szakmai és tudományos módszertana szerint készített népességösszeírások azonban csak a 19. század utolsó negyedében kezdődtek el errefelé.

A hivatalos népszámlálási adatok egyértelműen azt mutatják, hogy a régió népessége fokozatosan és folyamatosan növekedett, egészen a 20. század utolsó dekádjáig. Akkor azonban – nem kis részben a fokozódó kivándorlás, illetőleg a csökkenő népszaporulat következményeként – a Kárpátalján élő lakosság száma fokozatosan csökkenni kezdett.

A tágabb kontextusra való kitekintés révén azonban jól láthatóvá válik, hogy a kárpátaljai lakosságszám csökkenése nem egyedi és kivételes jelenség. Egyrészt szinte egész Európára jellemző trend a természetes népegyeszeszaporulat csökkenése, másrészt pedig egész Ukrajnában megfigyelhető a lakosság számának csökkenése.

Az Ukrajna történetét összefoglaló egyik legfrissebb monografikus kiadvány például így jellemzi az ország demográfiai helyzetét:

„Ukrajna demográfiai viszonyainak fő jellemzője az utóbbi évtizedekben a folyamatos negatív tendencia. A lélekszám 1993-ban volt a legmagasabb, amikor meghaladta az 52,2 milliót. Ettől kezdve egyre csökkent a lakosságszám, a magas halandósággal – különösen a férfiak és a falusi lakosok körében –, a visszaeső születésszámmal és az elvándorlás, a külföldi munkavállalás következtében (amikor a tartós munkavállalás végleges áttelepedéssé válik). Az 1989-es utolsó szovjet és a 2001-es eddigi egyetlen ukrán népszámlálás között a népesség mintegy hárommillió fővel, 51,5-ről 48,5 millióra, 2013 végére pedig 44,5 millióra apadt. A 2014-ben kialakuló politikai válság, a de facto területveszteség rendkívüli módon súlyosbította a helyzetet: 2015-re 42,9 millióra, 2021-re 41,6 millióra csökkent a népességszám (az 1993-as legmagasabb értékhez képest 10,6 millió a csökkenés). Ebbe a számba beleértik a Kijev által de facto nem ellenőrzött, de jure azonban hozzá tartozó Krím-félsziget és a keleti megyék háborús területeinek lakosságát is, így a valós csökkenés még drasztikusabb, 37 millióhoz közelít” (Fedinec–Font–Szakál–Varga, 2021, 399–400. old.).

Természetes, hogy az Ukrajnához tartozó Kárpátalja sem lehet kivétel az országos folyamatok alól, hiszen az egész államot sújtó körülmények ebben a kis nyugati régióban is érvényesülnek valamilyen szinten.

A 2014 utáni időszakról, és különösen miután 2022. február 24-én Oroszország megtámadta Ukrajnát, és egy véres, mindent felforgató háború kezdődött, az ukrajnai demográfiai helyzetben egy új, korábban nem látott fogalom jelent meg: a belső menekült. A demográfiai szakirodalom becslése szerint a 2014-es események (a Krím- félsziget orosz megszállása, valamint a Donyeck és Luhanszk megyék egy részén folyó fegyveres konfliktus) következtében 2,6 millió ukrán állampolgár menekült Oroszország területére, és közel 3 millió Ukrajna költözött a Kijev által kontrollált régiókba, s nyilván egy részük Kárpátaljára (Karácsonyi–Eröss–Tátrai–Kovály–Pidhrusniy, 2019, 142. old.). A kutatók elemzése arra is egyértelműen rávilágít, hogy az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna elsősorban azért veszítette el demográfiai erőforrásainak jelentős részét (köztük több millió, gazdaságilag aktív potenciális munkavállalót), mert az egymást követő politikai és gazdasági válságok sorozata bizonytalanság a kifelé irányuló migrációt támogatta, és mind a szomszédos Oroszország, mind pedig a nyugati irányból szomszédnak tekinthető visegrádi négyekországi az Ukrajnából érkező munkavállalókkal pótolta a náluk jelentkező munkaerőhiány egy részét (Karácsonyi– Eröss–Tátrai–Kovály–Pidhrusniy, 2019, 140–148. old.).

Az országos trendek természetesen Kárpátalján is éreztetik hatásukat. Ennek érzékeltetésére elegendő csupán egy idézet egy magyarországi és ukrajnai kutatók által írott összefoglaló tanulmányból:

„Az ukrajnai humán erőforrásokért kibontakozó versenyben a 2010 óta egyszerűsített módon megszerezhető magyar állampolgárság, valamint az általa elérhető személyes biztonság és uniós munkavállalás olyan lehetőségekkel kecsegtet, amely sok nem magyar számára is vonzó. A könnyen megszerezhető magyar állampolgárság, továbbá a 2015 óta életbe léptetett magyarországi jogszabályváltozások alkalmas eszközök lehetnek arra, hogy pozícióba hozzák Magyarországot a lengyel, cseh vagy szlovák konkurenciával szemben. Ugyanakkor ezen intézkedések egyelőre csak a kárpátaljai magyarság elvándorlását serkentették, ráadásul ezáltal egy olyan mobilitási csatorna is megnyílt, amely Magyarországot átugorva – egyenesen Nyugat-Európába vezet” (Karácsonyi–Eröss–Tátrai–Kovály–Pidhrusniy, 2019, 148. old.).

A szakdolgozatban ismertetett folyamatok, illetve a demográfiai viszonyok folyamatos változása természetesen Kárpátalja lakosságának nemzetiségi, illetve

anyanyelvi összetételére is hatással van. A dolgozatban bemutatott adatokból látható, hogy ez a vidék hagyományosan multietnikus, és az is nyomon követhető a számok alapján, hogy már a korábbi századokban sem volt magyar többségű ez a régió.

A kutatások alapján a magyarok számának és arányának fokozatos csökkenésére elsősorban a negatív népszaporulat, valamint a kivándorlás van hatással, az asszimiláció ugyanakkor sokkal kevésbé jelentős. Ha azonban figyelembe vesszük az utóbbi évek ukrajnai kisebbségpolitikáját, s különösen a 2014 utáni jogszabályi változásokat (lásd pl. Csernicskó, 1998, 2013; Csernicskó és munkatársai, 2021, 2023 stb.), akkor láthatjuk, hogy Ukrajna fokozza az asszimilációs nyomást, amit különösen a magyar nyelvű oktatásra vonatkozó jogok szűkítése területén érintheti érzékenyen a kárpátaljai magyarokat (Huszi–Csernicskó–Bárány, 2019; Fedinec–Csernicskó, 2017, Csernicskó et al., 2020).

IRODALOMJEGYZÉK

1939. évi kárpátaljai nép-, földbirtok- és állatösszeírás eredményei. Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1940.
- A magyarországi népszámlálások adatai 1784 és 1990 között. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalások/
- Ács Zoltán 1986. *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Budapest: Kossuth.
- Arel, Dominique 2002. Interpreting „Nationality” and „Language” in the 2001 Ukrainian Census. *Post-Soviet Affairs* 18(3): 213–249.
- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László szerk. 2008. *Kisebbségi magyar közösségek a Kárpát-medencében a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Bárdi, Nándor – Fedinec, Csilla – Szarka, László eds. 2011. *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century*. New York: Columbia University Press.
- Berényi András 2011. *Kárpátalja magyarsága. Társadalmi-politikai és kulturális fejlődés (1991–2004)*. Dunakeszi: Cafe Juris Könyvek.
- Botlik József – Dupka György 1991. *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991*. Budapest–Szeged: Mandátum–Universum.
- Botlik József – Dupka György 1993. *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Botlik József 2005a. *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*. I. kötet. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara.
- Botlik József 2005b. *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*. II. kötet. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke.
- Braun László – Csernicskó István – Molnár József 2010. *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. Ungvár: PoliPrint.
- Brenzovics László szerk. 2021. *Kárpátalja története: örökség és kihívások*. Beregszász–Ungvár: RIK-U – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Československé sčítání lidu 1930. <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1930>. Letöltés ideje: 2023. október 28.
- Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő 2021. *A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján*. Törökbálint: Termini Egyesület.

- Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő 2021. *Угорци ѿ угорська мова на Закарпатті: Закарпаття 1920–2020*. Törökbálint: Termini Egyesület.
- Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő – Laihonen, Petteri (2020) *Ukrainian language policy gone astray: The Law of Ukraine “On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language” (analytical overview)*. Törökbálint: Termini Egyesület.
- Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Бщдтек Вю Шиетет – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő 2023. *Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia*. Törökbálint: Termini Egyesület.
- Csernicskó István – Molnár József 2015. Valós és/vagy konstruált valóság az ukrainai népszámlálásokban. *Regio* 23/3: 46–79. DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v23i3.7>
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2023. *Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Dobos Ferenc 2011. *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996–2011*. Kutatási jelentés. Budapest: B-Fókusz Intézet. Kézirat. <http://www.kmkf.hu/tartalom/asszimilacio.pdf>
- Dupka György 1994. A magyarság számának, összetételének és települési területeinek változása Kárpátalján (1910-től napjainkig). In: Kovacsics József szerk. *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990)*, 164–174. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Fedinec Csilla – Csernicskó István 2017. A 2017-es ukrainai oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma. *Regio* 25 (2017)/3: 278–300. DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.184>
- Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta (2021) *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont–Gondolat Kiadó.
- Fedinec Csilla – Halász Iván – Tóth Mihály (2016) *A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyedt kincsek*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont–Kalligram.
- Fedinec Csilla – Vehes, Mikola főszerk. 2010. *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Budapest: Argumentum–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete.

- Fedinec Csilla 2002. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Galánta–Dunaszerdahely: Fórum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.
- Fedinec Csilla 2004. *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok*. Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.
- Gal, Susan 1993. Diversity and contestation in linguistic ideologies: German speakers in Hungary. *Language in Society* 22: 337–359.
- Gyurgyík László – Horváth István – Kiss Tamás 2010. Demográfiai folyamatok, etno-kulturális és társadalmi reprodukció. In: Bitskey Botond szerk. *Határon túli magyarság a 21. században*, 69–123. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal.
- Hires-László Kornélia 2021. Kárpátalja társadalmi viszonyai a független Ukrajnában (1991– 2018). In: Brenzovics László szerk. *Kárpátalja története: örökség és kihívások*. Beregszász–Ungvár: RIK-U – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 743– 780.
- Husztai, Ilona – Cserniczkó, István – Bárány, Erzsébet (2019) Bilingual education: the best solution for Hungarians in Ukraine? *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 49/6: 1002–1009. DOI: <https://doi.org/10.1080/03057925.2019.1602968>
- Птуго, І. (Ільтьо І. В.) szerk. 2003. *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики.
- Jevtuh, Volodimir szerk. (Євтух Володимир ред.) 2004. *Етнонаціональна структура українського суспільства*. Київ: Наукова думка.
- Karácsonyi Dávid – Erőss Ágnes – Tátrai Patrik – Kovály Katalin – Pidhrusniy Hrohorij (2019) Demográfiai folyamatok és erőforrások Ukrajnában a geopolitikai törésvonalak tükrében. In: Fedinec Csilla szerk. „*Kijevi csirke*” (Geo)politika a mai Ukrajnában. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont– Kalligram.
- Karácsonyi Dávid – Kincses Áron (2021). Átrendeződés? Kárpátaljaiak Magyarországon, magyarok Kárpátalján, a 2017-ig terjedő adatok tükrében. *Területi Statisztika* 60 (3): 309–351. <https://doi.org/10.15196/TS600302>
- Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1996.
- Khmelko, Valerii (Хмелько Валерій) 2004. Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності. *Наукові записки*

НаУКМА 32. Соціологічні науки, 3–15.

- Kocsis Károly – Kocsis-Hodosi Eszter 1998. *Ethnic Geograrhy of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. Budapest: Geographical research Institute and Minority Studies Programme.
- Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter 1992. *Magyarok a határainkon túl a Kárpát-medencében*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kocsis Károly – Rudenko, Leonid – Schweitzer Ferenc eds. 2008. *Ukraine in Maps*. Kyiv–Budapest: Institute of Geography National Academy of Sciences of Ukraine – Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences.
- Kocsis Károly – Tátrai Patrik 2015. *A Kárpát-Pannon-térség változó etnikai arculata*. 3. kiadás. Budapest: MTA CSFK Földrajztudományi Intézet.
- Kocsis Károly 2001. *Kárpátalja mai területének etnikai térképe*. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete.
- Kocsis Károly és munkatársai 2022. Népeség és települések. In: Molnár József és Papp Géza szerk. *A Kárpát-medence földrajza: természet, társadalom, gazdaság, néprajz*. Budapest–Beregszász: Termini Egyesület – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 205–289.
- Kocsis, Károly – Rudenko, Leonid – Schweitzer, Ferenc (2008) *Ukraine in Maps*. Kyiv–Budapest: Institute of Geography National Sciences of Ukraine – Geographical Reseach Institute Hungarian Academy of Sciences.
- Kovály Katalin – Eröss Ágnes – Tátrai Patrik (2017). „Hát megpróbálunk küzdeni?": átalakuló boldogulási stratégiák Kárpátalján az Euromajdan után. *Tér és Társadalom* 31 (2): 3–22. <https://doi.org/10.17649/TET.31.2.2851>
- Kubinyi András 1996. A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. *Történelmi Szemle* 38/2–3: 135–161.
- Levenec, J. és mtsai (Левенець Ю. та ін.) szerk. 2008. *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. Київ: ІІПЕНД ім. І. Ф. Кураса.
- Lipták, Katalin – Kincses, Áron (2023) International migration of Ukrainian citizens to Central Europe before the Russo–Ukrainian wars. *Regional Statistics* 13/5: 781– 796. DOI: 10.15196/RS130501.
- Magyar Statisztikai Közlemények*. Új folyam I. kötet. Budapest: Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1893.
- Majboroda, Olekszandr és mtsai (Mykola Sulha – Volodimir Gorbatenko – Boris Azhnuik – Larysa Nagorna – Jurij Shapoval – Viktor Kotygorenko – May Panchuk – Vitalij

Perevezij / Майборода Олександр, Шульга Микола, Горбатенко Володимир, Ажнюк Борис, Нагорна Лариса, Шаповал Юрій, Котигоренко Віктор, Панчук Май, Перевезій Віталій) szerk. 2008. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

Melnyk, Svitlana – Csernicskó István 2010a. *Етнічне та мовне розмаїття України*.

Аналітичний огляд ситуації. Ужгород: ПоліПрінт.

Molnár D. István – Dobos Sándor 2021. Kárpátalja közigazgatás-története, etnodemográfiai változásai és községnevérendezései. In: Brenzovics László szerk. *Kárpátalja története: örökség és kihívások*. Beregszász–Ungvár: RIK-U – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 13–64.

Molnár D. István 2009. A népességszám történeti alakulása. In: Baranyi Béla szerk. *Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói 11.*, 164–174. Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó.

Molnár D. István 2018. *Perifériáról perifériára: Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig*.

Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet – Kalligram.

Molnár József – Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa.

Molnár József – Molnár D. István 2010. A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai. In: Csernicskó István szerk. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 15–32. Budapest–Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet.

Molnár József és Papp Géza szerk. 2022. *A Kárpát-medence földrajza: természet, társadalom, gazdaság, néprajz*. Budapest–Beregszász: Termini Egyesület – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

Nahmanovics, V. (Нахманович В.) 2004. Динаміка етнонаціональних процесів в Україні і завдання державної етнополітики. In: *Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду*, 91–107. Київ: Український незалежний центр політичних досліджень.

Óri Péter 2002. Hatalom és demográfia: II. József népszámlálása. In: *A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Történeti Demográfiai Évkönyve, 2002*. Budapest: KSH. 39–73.

První Československé sčítání lidu 1921. <https://www.czso.cz/csu/czso/prvni->

[ceskoslovenske-scitani-lidu-1921](#). Letöltés ideje: 2023. október 28.

- Pusztai Ferenc szerk. 2003. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Romsics Ignác 2010. *Magyarország története a XX. században*. Negyedik, javított és bővített kiadás. Budapest: Osiris.
- Szabó István 1937/1994. *Ugocsa megye*. Budapest–Beregszász: Hatodik Síp – Új Mandátum Könyvkiadó (2., átdolgozott kiadás).
- Szakál Imre 2017. *Telepesek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján*. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet – Kalligram.
- Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Eröss Ágnes (2018). A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi Szemle* 3 (3): 7–31.
- Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Eröss Ágnes 2020. SUMMA 2017: a kárpátaljai magyarok demográfiai felmérése. In: Ferenc Viktória – Kovály Katalin szerk. 2020. *Kárpátalja mozgásban: társadalmi változások és interetnikus viszonyok az Euromajdan után*. Budapest: Bethteln Gábor Alapkezelő Zrt. 21–51.
- Tátrai Patrik – Molnár József – Molnár D. István – Kovály Katalin – Eröss Ágnes – Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián 2018. A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metszetek* 7/1: 5–29.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2007. *Idegen szavak szótára*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Varga E. Árpád 1992. *Népszámlálások a jelenkori Erdély területén*. Budapest: Regio–MTA Történettudományi Intézet.
- Vehes Mikola – Fedinec Csilla (Вегеш Микола – Фединець Чілла) szerk. 2010. *Закарпаття 1919–2009 роки: історія, політика, культура*. Ужгород: Поліграфцентр „Ліра”.
- Vehes Mikola, Molnár D. István, Molnár József, Osztapec Jurij, Oficinszkij Roman, Tokar Mariana, Fedinec Csilla és Cserniczkó István szerk. 2011. *Хроніка Закарпаття 1867–2010 / Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. Ужгород–Ungvár: Hoverla.
- Visnyak, Olekszandr (Вишняк Олександр) 2007. Динаміка мовної ситуації в Україні. Vorona, V. – Sulha, N. szerk. *Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін*, 381–391. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Visnyak, Olekszandr (Вишняк Олександр) 2008. Динаміка мовної ситуації в Україні. In: Majboroda, O. és mtsai szerk. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і косенсусом*, 75–85. Київ: ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Zan, Mihajlo (Зан Михайло) 2010b. Етнічні процеси на Закарпатті. In: М. Вегеш та Ч.

- Фединець ред. *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура*, 504–513. Ужгород: Поліграфцентр „Ліра”.
- Zan, Mihajlo 2010a. Etnikai folyamatok Kárpátalján. In: Fedinec Csilla és Mikola Vehes főszerk. *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*, 441–448. Budapest: Argumentum–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete.
- Всесоюзная перепись населения – всенародное дело*. Moszkva, 1969.
- Всесоюзная перепись населения 1959 года*.
http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_59.php
- Всесоюзная перепись населения 1970 года*.
http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_70.php
- Всесоюзная перепись населения 1979 года*.
http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_79.php
- Всесоюзная перепись населения 1989 года*.
http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php
- Всеукраїнський перепис населення 2001 року*. <http://www.ukrcensus.gov.ua/>
- Населення Закарпатської області за даними всесоюзного перепису населення 1989 року. Статистичний збірник*. Ужгород, 1990.
- Склад населення по окремих національностях і рідній мові за даними перепису населення 1989 року*. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 1990.
- Статистичний збірник. Населення Закарпатської області за даними всесоюзного перепису населення 1989 року*. Ужгород, 1990, 1–16.

РЕЗЮМЕ

У дипломній роботі досліджено демографічні процеси на території сучасного Закарпаття від найдавніших часів до початку XXI-го століття. Виявлено, що носіями угорської мови є особи, які розмовляють нею, тому кількість і частка її носіїв є важливим фактором функціонування та збереження мови. Оскільки область, демографічні особливості якої стали предметом дослідження, протягом історії належала до різних державних утворень, дані кількох переписів населення, проведених за різними методологіями, співвіднесено і порівняно із сучасними показниками у регіоні. Результати досліджень, представлені в роботі, показують, що цей регіон традиційно був багатонаціональним, водночас показники підтверджують, що навіть у попередніх століттях носії угорської мови не склали тут більшість. Виявлено, що поступове зменшення чисельності угорського населення відбувається переважно через від'ємний природний приріст населення та еміграцію, тоді як асиміляція є незначною. Наголошено на тому, що подальше збереження угорськомовного населення Закарпаття важко уявити без збереження мережі освітніх закладів з рідною мовою навчання. Соціологи зазначають: для того, щоб угорська меншина вижила як спільнота і як група в регіоні, потрібне економічне та інституційне підґрунтя. Збереження угорської мови на Закарпатті у тривалій перспективі можливе лише в тому випадку, якщо умови життя людей, рідною мовою яких є угорська, будуть сприятливими. У такому разі угорці зможуть розвивати створену ними мережу закладів освіти.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Pieter Brueghel <i>A betlehemi népszámlálás</i> című festménye (1566)	8
2. ábra: Az egykori Magyar Királyság vármegyéinek mai Kárpátaljához tartozó területei	13
3. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 15. század végén	17
4. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 18. század végén	18
5. ábra: Az 1890-es és 1900-as magyarországi népszámlálás eredményeit közlő kiadvány címlapja	19
6. ábra: Az 1910-es magyarországi népszámlálás során használt adatlap („számlálólap”) első oldalának részlete	20
7. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 20. század elején (1910-ben)	21
8. ábra: Az 1989. évi szovjet népszámlálás során használt (orosz nyelvű) kérdőív	23
9. ábra: A mai Kárpátalja etnikai viszonyai a 20. század végén (1989-ben)	24
10. ábra: A népességszám változása a mai Kárpátalja területére számított adatok alapján a 15. század vége és a 20. század vége közötti időszakban	24
11. ábra: A lakosság számának alakulása 1897 és 2023 között Ukrajna mai területére átszámítva, ezer főben	27
12. ábra: A 2001-es ukrajnai népszámlálás során használt adatlap első oldalának részlete	31
13. ábra: A népesség számának változása Kárpátalja közigazgatási egységeinek területén az 1989 és 2001 között eltelt időszakban	32
14. ábra: A migrációs mérleg alakulása Kárpátalján (városi és falusi bontásban)	33
15. ábra: A születési ráta (folyamatos görbe), a halálozási ráta (szaggatott görbe) és a természetes népszaporulat (a két görbe közötti, sávozással jelölt térköz) alakulása Kárpátalján 1946 és 2016 között, ezrelékben	33
16. ábra: A 2022 februárja és novembere között Kárpátaljára érkezett belső menekültek aránya a régióba érkezés ideje alapján	49
17. ábra: A harci cselekmények és a frontvonal Ukrajna területén	40
18. ábra: A Kárpátalján hivatalosan regisztrált belső menekültek állandó lakhely szerint	40
19. ábra: Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben	45

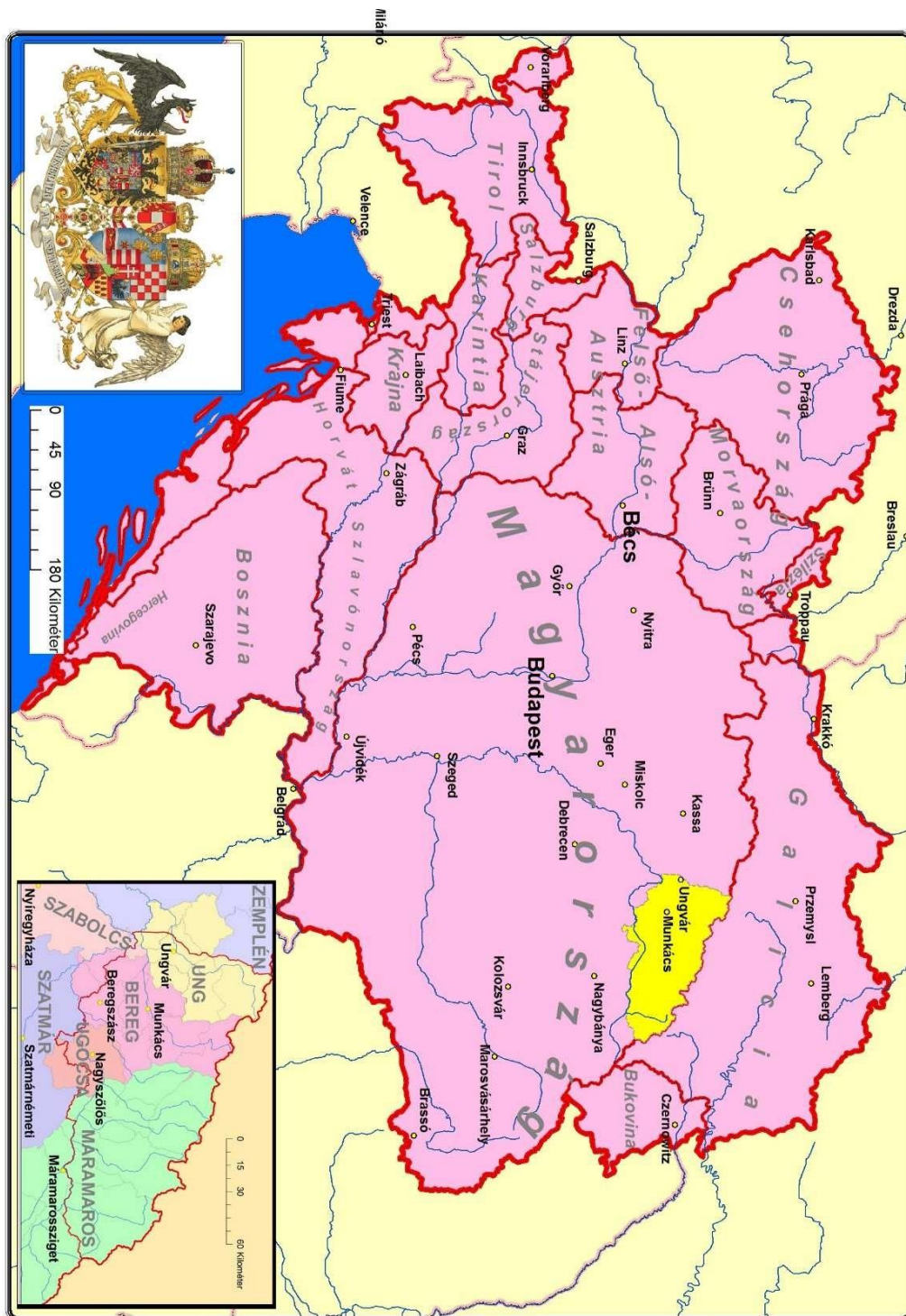
20.	ábra: Az anyanyelv és nemzetiség egybeesése Kárpátalja legnagyobb nemzetiségei körében a 2001. évi népszámlálás adatai alapján (%-ban)	46
21.	ábra: Kárpátalja lakosságának anyanyelvi összetétele a 2001. évi népszámlálás adatai alapján	47
22.	ábra: Az ukrán anyanyelvűek aránya Kárpátalja településein a 2001-es census adatai alapján	48
23.	ábra: A magyar anyanyelvűek aránya Kárpátalja településein a 2001-es census adatai alapján	48
24.	ábra: A lakosság anyanyelvi összetétele Kárpátalján településenként a 2001-es census adatai alapján	49
25.	ábra: Kárpátalja közigazgatási felosztása a decentralizáció előtt	51
26.	ábra: Kárpátalja közigazgatási felosztása a decentralizáció után (2020-ban)	51
27.	ábra: Kárpátalja helyi önkormányzatai a decentralizáció előtt	52
28.	ábra: Kárpátalja kistérségei és azok lakosságának száma a decentralizáció után	52
29.	ábra: Kárpátalja decentralizáció nyomán létrejött új járásainak nemzetiségi összetétele	53
30.	ábra: Kárpátalja decentralizáció nyomán létrejött kistérségeinek nemzetiségi összetétele	54
31.	ábra: Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás során használt kétnyelvű (szlovák–magyar) adatfelvevő lap egy részlete	55

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A régió politikai-közigazgatási státusa 1867-től napjainkig	11
2. táblázat: Európa 20 legnagyobb kiterjedésű állama a 20–21. század fordulóján	26
3. táblázat: Ukrajna lakosságának száma 1990 és 2022 között (ezer főben) az adott év január 1-jére vonatkozó adatok szerint	28
4. táblázat: Az Európában tartózkodási engedélyt kapott ukrán állampolgárok száma (2005–2020)	30
5. táblázat: Az etnikai-nemzetiségi viszonyok változása a mai Kárpátalja területén 1880 és 2001 között, a népszámlálások adatai alapján (%-ban)	42
6. táblázat: Kárpátalja népességének megoszlása nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001. évi népszámlálás adatai alapján	46

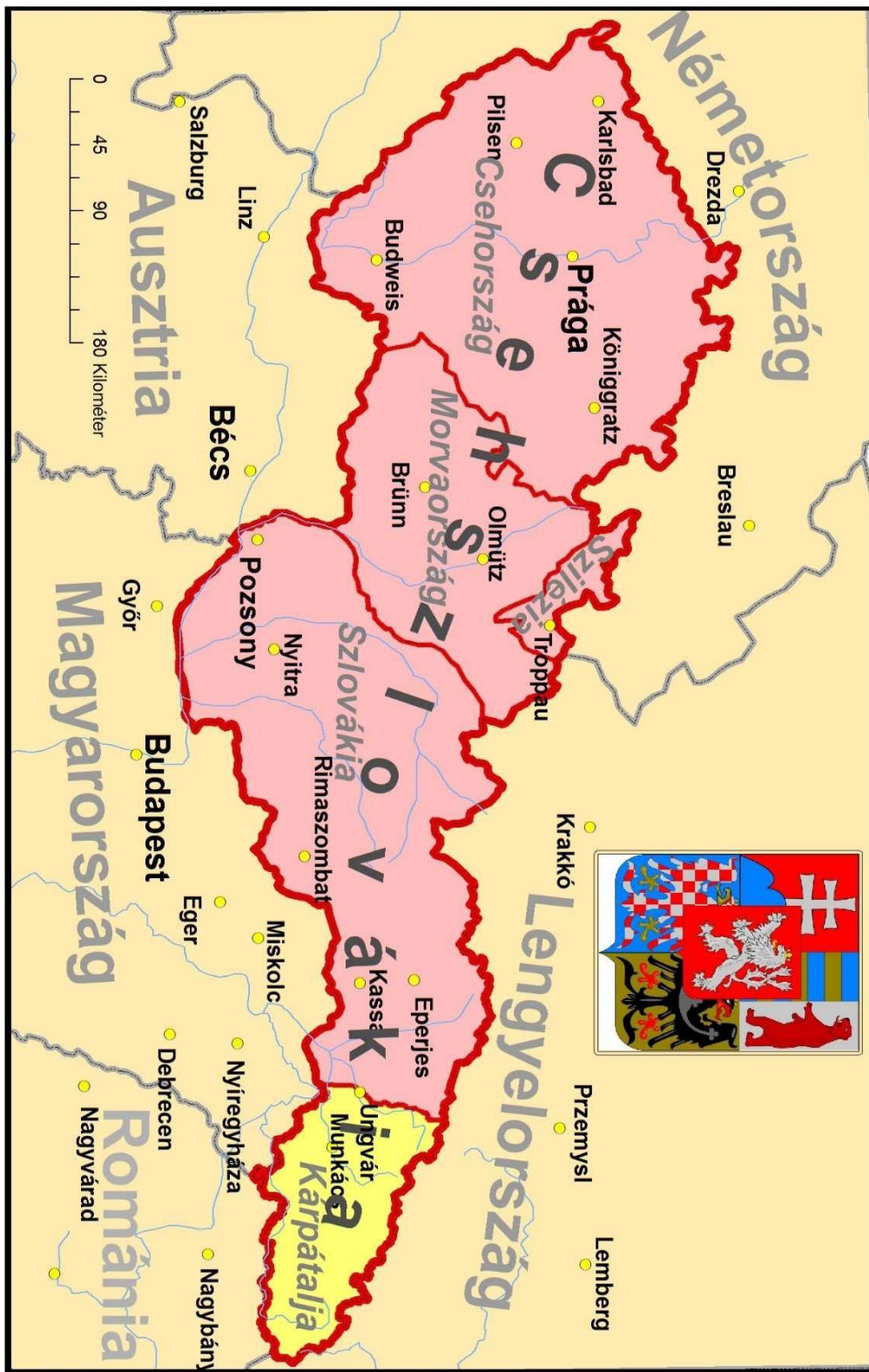
MELLÉKLETEK

1. melléklet: A mai Kárpátalja területe az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó Magyar Királyságon belül

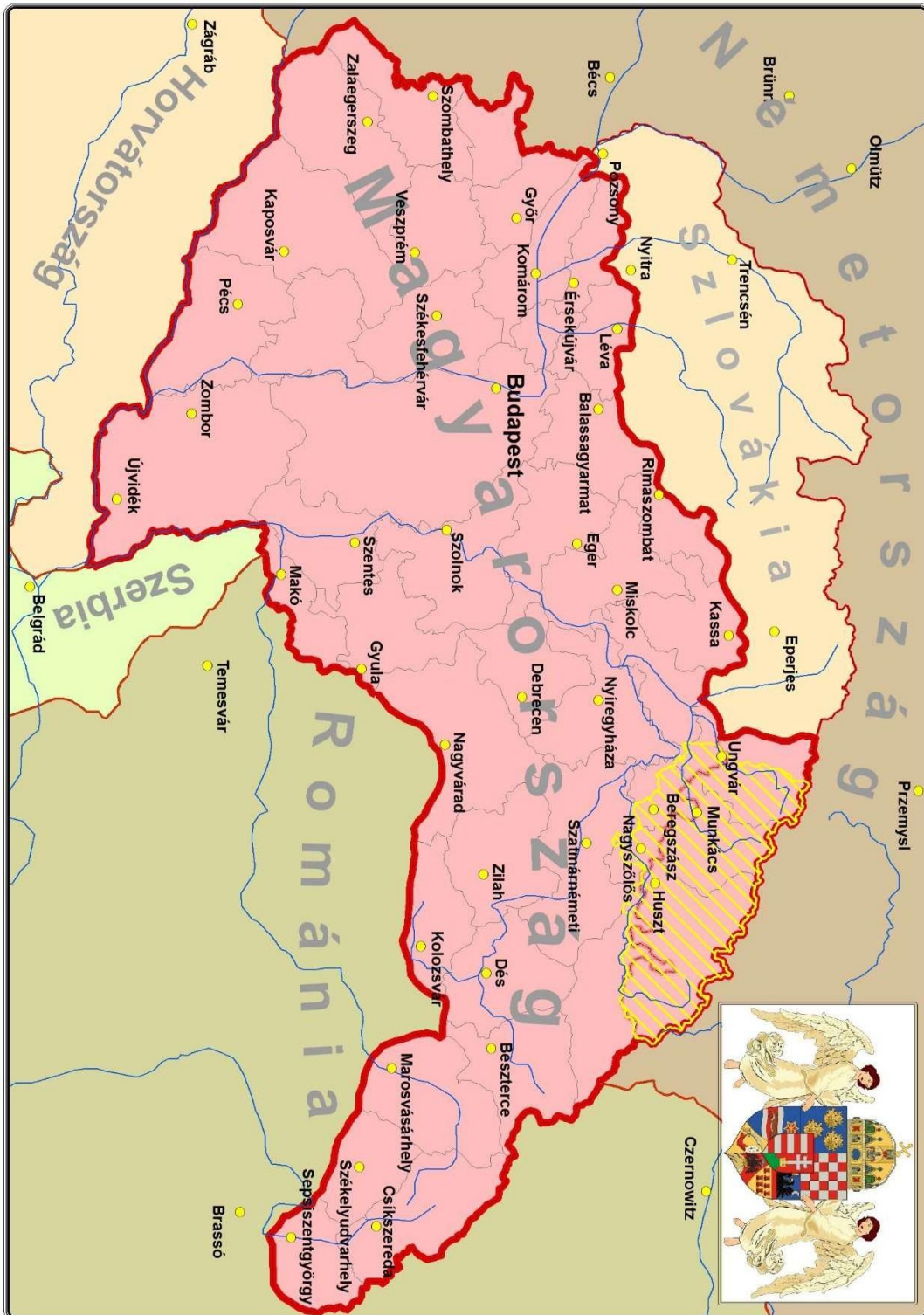
Forrás: Cserniczkó, 2013, 62. old.

2. melléklet: A mai Kárpátalja területe az első Csehszlovák Köztársaságban

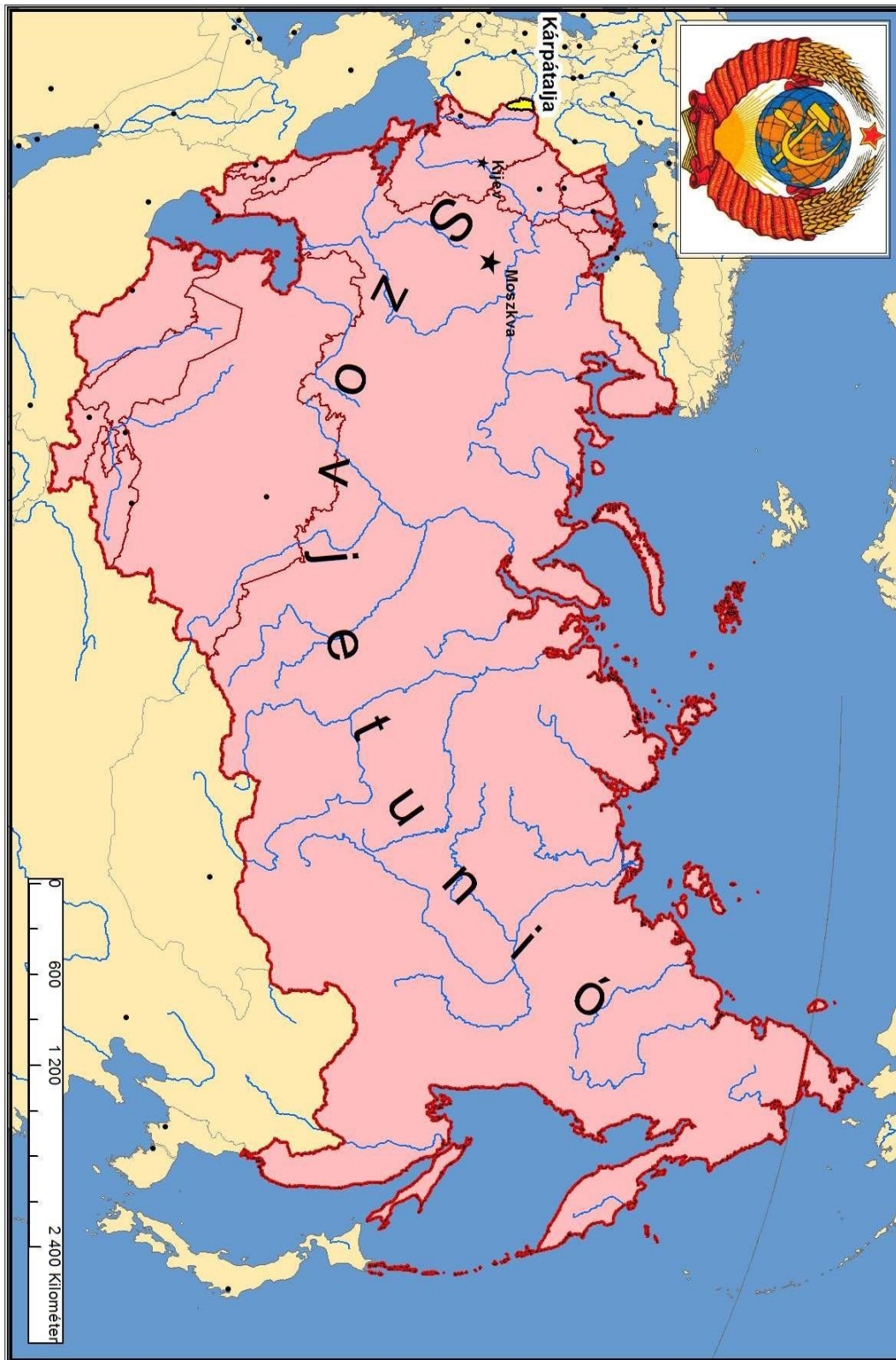
Forrás: Csernicsekó, 2013, 116. old.

3. melléklet: A mai Kárpátalja területe a Magyar Királyságon belül a két világháború közötti időszakban

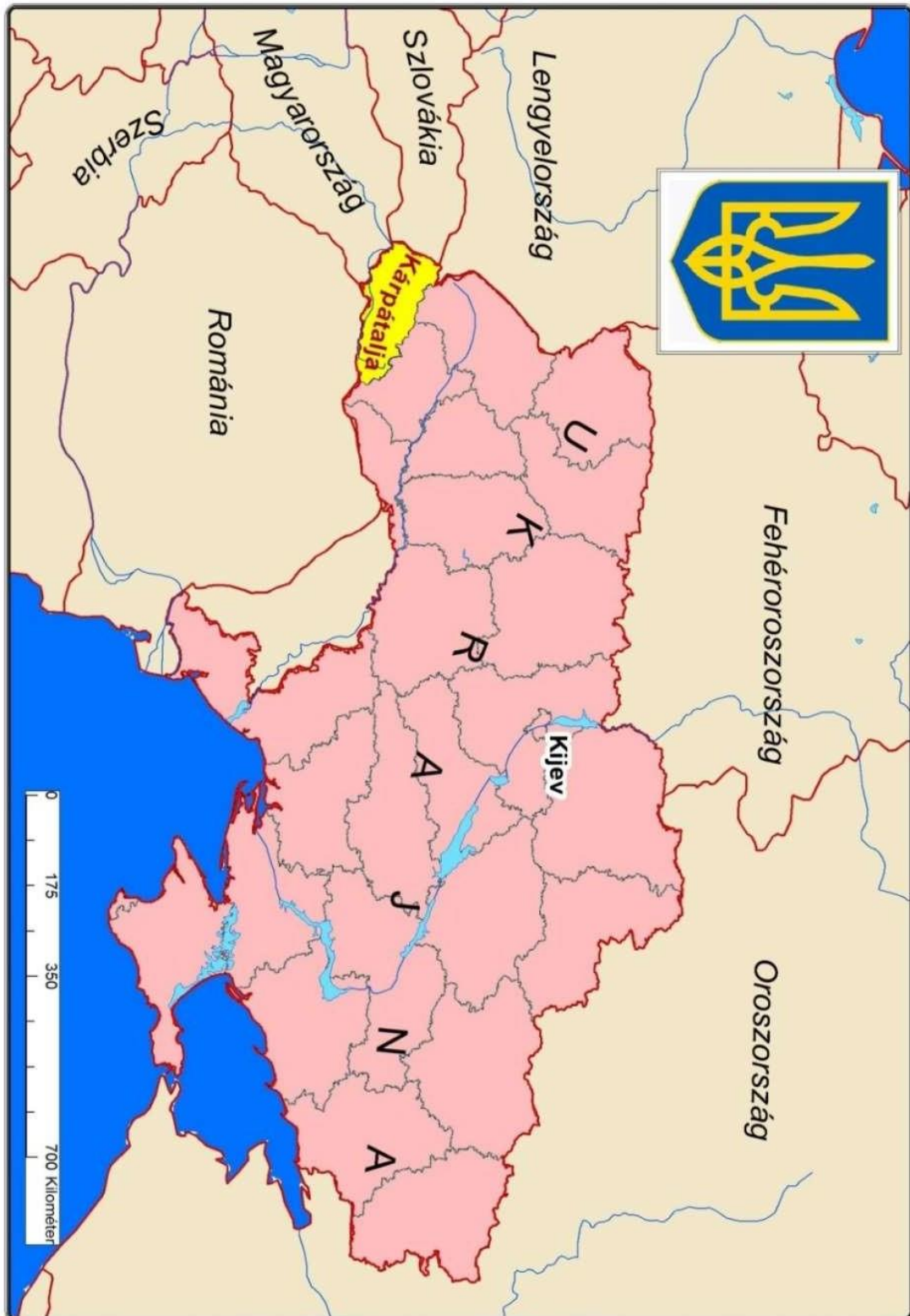
Forrás: Csernicskó, 2013, 213. old.

4. melléklet: Kárpátalja a Szovjetunió részeként

Forrás: Csernicsekó, 2013, 213. old.

5. melléklet: Kárpátalja a független Ukrajnán belül

Forrás: Cserniczkó, 2013, 300. old.

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Beregszászi Fábíán Boglárka_Magyar szak_Szakdolgozat_2024 (1).pdf

Ким подано:

Аніко Чурман

Дата перевірки:

2024-05-17 01:54:54

Дата звіту:

2024-05-22 12:49:29

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

74

Кількість слів:

14837

Схожість 18%	Збіг: 17 джерела	Вилучено: 0 джерела
Інтернет: 12 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 4%	Кількість: 17 джерела	Перефразовано: 722 слова
Цитування 13%	Цитування: 121	Всього використано слів: 5332
Включення 6%	Кількість: 27 включення	Всього використано слів: 1502
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 6 слова